

TARTU ÜLIKOOL

Pärnu kolledž

Ettevõtluse osakond

Velli Gerne

**HARIDUSPROGRAMMI „ETTEVÕTLIK
KOOL“ RAKENDAMISE VÕIMALUSED
PÄRNUMAAL**

Lõputöö

Juhendaja: Kandela Õun, MA

Pärnu 2017

Soovitan suunata kaitsmisele

(juhendaja allkiri)

.....

(kaasjuhendaja allkiri)

Kaitsmisele lubatud "... "..... a.

TÜ Pärnu kolledži osakonna juhataja

.....

(osakonna juhataja nimi ja allkiri)

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

.....

(töö autori allkiri)

SISUKORD

Sissejuhatus	4
1. Ettevõtlikkuse teoreetiline raamistik.....	7
1.1..Ettevõtlikkus, selle roll ühiskonnas ja kujunemist mõjutavad tegurid	7
1.2..Hariduse roll ettevõtlikkuse kujunemisel	13
1.3..Ettevõtlikkuse kujundamise metoodika.....	20
2. Uuring „Ettevõtliku kooli“ rakendamise võimalused Pärnumaal	26
2.1..Ettevõtlikkuse edendamine Eestis ja „Ettevõtliku kooli“ kontseptsioon	26
2.2..Uuringu tutvustus ja metoodika.....	32
2.3..Uuringu tulemused	34
2.4..Uuringu järeldused ja ettepanekud	45
Kokkuvõte	52
Viidatud allikad.....	56
Lisad.....	63
Lisa 1. Programmi standardi skeem	63
Lisa 2. Programmi võrgustiku laiendamise prognoos	64
Lisa 3. Küsimustik programmiga mitteliitunud õppeasutuse juhile	65
Lisa 4. „Ettevõtliku kooli“ Pärnumaa edulood	68
<i>Summary</i>	70

SISSEJUHATUS

Inimeste ettevõtlikkus, teadmised ja oskused on tänapäeva kiirelt muutuv maailmas toimetulemiseks ja aktiivse kodanikuna tegutsemiseks omandanud oluliselt suurema tähenduse kui varasematel aegadel. Ettevõtlik hoiak on aluseks ettevõtlusele ning ettevõtlus omakorda on riigi majandusarengu ja jätkusuutlikkuse tagamisel peamine võti. Ettevõtlikku inimest seostatakse eelkõige ettevõtlusega ning seeläbi uute töökohtade loomisega, kuid lisaks ettevõtjaks olemisele suurendab ettevõtlik eluhoiak inimeste toimetulekut nii oma igapäevaelu probleemide lahendamisel kui ka aktiivset osalemist ühiskonnaliikmena.

Seetõttu on viimastel aastatel ka hariduspoliitikas hakatud aina enam rõhutama vajadust kujundada noortes ettevõtlikku hoiakut, et valmistada õppijaid ette tulevasteks töökohtadeks ning toetada nende konkurentsivõimet tööturul. Ettevõtlusõppe edendamise vajadust kirjeldavad mitmed strateegiadokumendid nii rahvusvahelisel, riiklikul kui piirkondlikul tasandil. Uuringute kohaselt on ka õpilaste endi soov omandada ettevõtlikule inimesele omaseid teadmisi, oskusi ja hoiakuid tunduvalt suurem, kui seda neile võimaldatakse.

Käesolevas töös keskendub autor ettevõtlikkuse laiemale tähendusele analüüsimisele ehk töö autor soovib selgitada välja aspektid, mis mõjutavad inimese ettevõtliku eluhoiaku kujunemist, olenemata sellest, kas inimesest kujuneb välja ettevõtja või mitte. Töös lähtutakse Eesti Haridus- ja Teadusministeeriumi ettevõtlusõppe definitsioonist: „ettevõtlusõpe on ettevõtlikkust arendav ja ettevõtluseks ettevalmistav õpe“ ning seetõttu kasutab autor oma töös ettevõtlikkuse ja selle arendamise analüüsimisel terminit „ettevõtlusõpe“.

Üheks võimaluseks arendada õpilaste ettevõtlikkust Eesti õppeasutustes on liitudes haridusprogrammi „Ettevõtlik kool“ võrgustikuga. „Ettevõtlik kool“ on Ida-Viru Ettevõtluskeskuse (IVEK) poolt 2006. aastal loodud haridusprogramm, mille eesmärk

on süsteemselt arendada õpilaste ettevõtlikkust läbi riikliku õppekava. Teisisõnu, „Ettevõtliku kooli“ ettevõtlik õpe ei ole oma sisult eraldi õppeaine, ettevõtlusalane õpe, majandusõpe ega õpilasfirmade loomine, vaid on õpetamise viis, mis on aineülese pädevusena ja läbiva teemana rakendatav kõikides õppeainetes. Ettevõtlikus õppetöös seatakse esikohale praktika ja elulisus - õpitav peab olema seostatud reaalse eluga ning rakendatav igapäevaelus või tulevases tööelus. Rakendades ettevõtlikku õpet suureneb õpimotivatsioon, paraneb õpitulemus ning kujuneb ettevõtlik ehk „tahan-suudan-teen“ eluhoiak.

„Ettevõtlik kool“ on tegutsenud juba veidi rohkem kui kümme aastat, kuid siiani peamiselt Ida-Virumaal. 2016. aasta alguseks oli „Ettevõtliku kooli“ programmiga liitunud 17 kooli ja 5 lasteaeda Ida- ja Lääne-Virumaalt. Alates 2016. aasta algusest aga on üle Eesti liitumine programmiga hoogustunud ja seda eeskätt tänu Haridus- ja Teadusministeeriumi läbiviidavale ettevõtlusõppe programmile ja selle tegevusele „Ettevõtlikkuse ja ettevõtlusõppe süsteemne arendamine kõigil haridustasemetel“. Prognoosi kohaselt suurendatakse järgneva kolme aastaga „Ettevõtliku kooli“ võrgustikku 112 liikmeni, sh Pärnumaal loodetakse liita programmiga sellel perioodil 12 õppeasutust. Käesolevaks hetkeks on Pärnumaal alates 2016. a. algusest ühinenud programmi võrgustikuga neli õppeasutust - Pärnu-Jaagupi Põhikool, Vändra Gümnaasium, Tõstamaa Keskkool ja Pärnu Rääma Põhikool. Ühinemisprotsessis on kaks Pärnu linna lasteaeda - Pärnu Lasteaed Pillerpall ja Pärnu Lasteaed Päikesejänku.

Lõputöö eesmärgiks on esitada ettepanekuid haridusprogrammi „Ettevõtlik kool“ tõhusamaks rakendumiseks Pärnumaal. Eesmärgist lähtuvalt püstitatakse järgnevad uurimisülesanded:

- anda ülevaade ettevõtlikkuse mõistest, selle rollist ühiskonnas ning selle kujundamist mõjutavatest teguritest;
- kirjeldada hariduse rolli ettevõtliku hoiaku kujunemises ning ettevõtlusõppe metoodikat;
- anda ülevaade ettevõtlikkuspädevuse arendamise hetkeseisust Eestis ja haridusprogrammi „Ettevõtlik kool“ kontseptsioonist;
- uurida, milline on Pärnumaal „Ettevõtliku kooli“ programmiga liitunud õppeasutuste juhtide tagasiside programmi koolitustele;

- selgitada välja Pärnumaal programmiga mitteliitunud haridusasutuste senine tegevus õpilaste ettevõtlikkuspädevuse kujundamisel ning teadlikkus programmist „Ettevõtlik kool“;
- lähtudes läbiviidud uuringu tulemustest analüüsida „Ettevõtliku kooli“ programmi rakendatavust Pärnumaal.

Lõputööle seatud eesmärgi täitmiseks ning uurimisülesannetele vastuse leidmiseks viib autor läbi struktureerimata intervjuud Pärnumaa Ettevõtlus-ja Arenduskeskuse (PEAK) noorte ettevõtlikkuse projektijuhiga, haridusprogrammi „Ettevõtlik kool“ koordinaatori ja koolitajaga ning neli struktureeritud intervjuud Pärnumaal „Ettevõtliku kooli“ programmiga liitunud haridusasutuste juhtidega. Lisaks intervjuudele viiakse läbi ankeetküsitlus programmi potentsiaalsete kasutajatega Pärnumaal, ehk programmiga mitteliitunud koolide ja lasteaedade juhtidega. Küsimustik koostatakse *Google Drive* keskkonnas ning edastatakse koolijuhtidele interneti teel.

Lõputöö koosneb kahest osast. Esimeses osas antakse ülevaade ettevõtlikkuse mõistest, selle rollist ühiskonnas ning selle kujunemist mõjutavatest teguritest. Tuuakse välja hariduse roll ettevõtlikkuse kujundamisel ning peamised seisukohad kuidas ettevõtlikku hoiakut õpilastes kõige efektiivsemalt arendada. Töö teises osas kirjeldab autor ettevõtlikkuse ja selle edendamise olukorda Eestis ning tutvustab haridusprogrammi „Ettevõtlik kool“ kontseptsiooni. Autor tutvustab läbiviidud uuringu tulemusi, analüüsib „Ettevõtliku kooli“ programmi rakendatavust Pärnumaal ning teeb ettepanekud programmi tõhusamaks rakendamiseks Pärnumaa õppeasutustes.

1. ETTEVÕTLIKKUSE TEOREETILINE RAAMISTIK

1.1. Ettevõtlikkus, selle roll ühiskonnas ja kujunemist mõjutavad tegurid

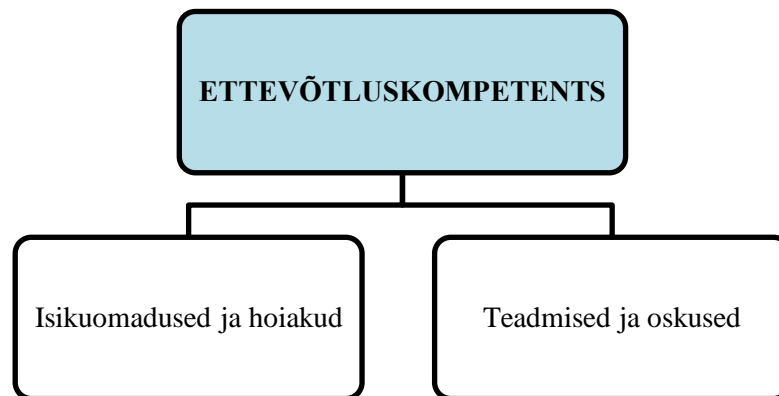
Termin „ettevõtlikkus“ on mitmetähenduslik ning sõltuvalt valdkonnast defineeritud teadlaste poolt erinevast aspektist ja erineva rõhuasetusega. Ettevõtlikkus seostub tihedalt selliste mõistetega nagu ettevõtte, ettevõtja, ettevõtlus. Ühiskonnas valdava arusaama järgi tähendab ettevõtlikkus peamiselt uue ettevõtte algatamist ja ettevõtjana tegutsemist, kuid ettevõtlikkus ei võrdu alati ja ainult ettevõtlusega. Ettevõtlus on äritegevus, mille eesmärgiks on kasumi teenimine, kuid ettevõtlik hoiak ja ellusuhtumine on isikuomadus, mida saab kirjeldada kui tahet ise midagi ära teha, oma ideid ellu viia.

Rahvusvahelises kirjanduses eristatakse ettevõtlikkust (*enterprise*) kui teatavat hoiakut (*entrepreneurial attitude*), ettevõtlikkusest tulenevat käitumisviisi (*entrepreneurial behavior*) ning ettevõtlust (*entrepreneurship*) kui ettevõtliku käitumisviisi rakendamist (Paes, Raudsaar, & Mets, 2014). Siimon ja Kaseorg (2008) selgitavad ettevõtlikkuse mõistet kahel tasandil (lk 219):

- ettevõtlikkus tema laiemas tähenduses - inimeste ettevõtlik hoiak ja ettevõtlik tegutsemine, seda nii era- kui ärielus;
- ettevõtlikkus tema kitsamas tähenduses - ettevõtlus(aktiivus) riigis, regioonis, vm piirkonnas.

Need kaks tähendust on küll omavahel seotud, kuid kirjeldavad ettevõtlikkust erineva rõhuasetusega. Esimesel juhul on põhirõhk rohkem ettevõtlikele inimestele, potentsiaalsetele ettevõtjatele ning seostub rohkem ettevõtlusaktiivsuse kujunemisega. Teisel juhul ilmneb juba selle ettevõtliku tegutsemise tulemus tegutsevate ettevõtjate ja ettevõtete näol ja seostub otsesemalt ettevõtlusaktiivsuse hindamisega (*Ibid.*, lk 219). Euroopa Komisjoni (2006) poolt sõnastatud ettevõtlikkuse definitsioon on aluseks

enamikes Euroopa Liidu liikmesmaades ettevõtlikkuse määratlemisel ning kõlab järgmiselt: „Ettevõtlikkus on inimese võime oma mõtteid tegudeks muuta. See eeldab loomingulisust, uuendusmeelsust ja riskivalmidust, samuti oskust kavandada ja läbi viia oma eesmärkide saavutamist võimaldavaid projekte. See pädevus ei tule üksikisikutele kasuks mitte üksnes koduses ja ühiskondlikus igapäevaelus, vaid ka töökohal, aitab neil mõista oma töö konteksti ja kasutada ära võimalusi ning on aluseks konkreetsematele oskustele ja teadmistele, mida vajavad sotsiaalse või äritegevusega alustajad või sellele kaasa aitajad“. (*European Parliament and Council*, 2006, lk 17) Definitsioonist järeldub, et ettevõtlusega tegelemise eelduseks ja aluseks on ettevõtlikkus ehk teatud isikuomadused ja hoiakud. Teisisõnu ettevõtja puhul saab rääkida inimesest, kelles saavad kokku ettevõtlik isiksus ning ettevõtlusalased teadmised ja oskused (Sirkel, Uiboleht, Teder, & Nikitina-Kalamäe, 2008, lk 10). Eeltoodud mõttekäiku illustreerib joonis 1.

Joonis 1. Ettevõtluskompetentsi kujunemine (Sirkel, Uiboleht, Teder, & Nikitina-Kalamäe, 2008, lk 10)

Volkman koos kaasautoritega kinnitab samuti eeltoodud definitsioonis väljatoodut, kirjeldades ettevõtlikkust kui „loovat ja uuenduslikku mõtteviisi, mis tuleb kasuks nii indiviidile kui tervele ühiskonnale (Volkman *et al.*, 2009, lk 42). Shane & Venkataraman (2000) toovad välja, et ettevõtlikkus on indiviidile omistatav oskus ja võime. Autorid leiavad et, just indiviidi isikuomadused mõjutavad seda, miks mõned inimesed on võimelised ära tundma ja ära kasutama tulusaid ettevõtlusvõimalusi ning genereerima ideid uute kaupade ja teenuste turule toomiseks ja teised inimesed mitte. (lk 218-222)

Lähtuvalt eelnevast on teadlased ettevõtlike inimeste isikuomaduste uurimisele suurt tähelepanu pööranud ning sageli korduvad ettevõtliku inimese kirjeldamisel sellised märksõnad nagu ekstravertsus, enesetõhusus, saavutusvajadus, riskivalmidus, loovus ja probleemilahendamisoskus. Kõrgema ekstravertsusega ehk rohkem välismaailmale kui enesele suunatud psüühikaga inimene on H. J. Eysencki isiksusemudeli järgi seltsiv ja impulsiivne, entusiastlik, muretu, enesekindel, hea suhtleja ja koostööaldis (Kidron 2005, lk 149). Suurema enesetõhususe all mõeldakse inimese enda usku oma võimetusse ning leitud on, et inimese suutlikkus midagi korda saata ja raskustega võidelda oleneb paljuski sellest, milliseks keegi ise oma suutlikkust hindab (*Ibid.*, lk 190). Saavutusvajadust nähakse ettevõtlikule inimesele olulise isikuomadusena. 1950ndate lõpus sõnastas McClelland (1965) teooria, mille järgi on kõrge saavutusvajadusega (*need for achievement, nAch*) inimene enesekindel, armastab lahendada pingutust nõudvaid ülesandeid ning võtta läbikaalutud riske, arvestab keskkonnaga enda ümber, on nõudlik oma töötulemuse suhtes. Saavutusvajadus on ühiskonna seisukohalt oluline, sest uuringud on näidanud, et mida suurem on kõrge saavutusvajadusega inimeste protsent riigis, seda tugevam on selle rahvuse majandus. Kõrge saavutusvajadusega inimesed on enamasti edukad ettevõtjad ja valmis võtma suuremaid riske. (Ryan, Tipu & Zeffane 2011, lk 5) Zhao, Seibert ja Hills (2006) usuvad, et kõrgema riskivalmidusega inimesed tahavad tõenäolisemalt ennast siduda ettevõtlikkust eeldava karjääriga, kuna nende enesekindlus oma rolli ja ülesannete täitmisel on suurem. (Õunapuu & Ots 2015, lk 226)

Lisaks eelnevalt käsitletud isikuomadustele tuuakse ettevõtlike inimeste iseloomustamisel sageli välja probleemilahendamisoskuste ja loovuse olulisuse. Oskus informatsiooni koguda, salvestada, muuta ning kasutada – need on oskused, mis kõik on vajalikud enamike ülesannete täitmiseks, otsuste vastuvõtmisel ja probleemide lahendamisel. Loovus on Tolmatsi järgi (2009, lk 8) võime mõelda ja näha sündmusi ja olukordi teisest vaatenurgast ning tajuda ja näha seoseid, mida teised ei näe. Loovusega tihedalt seotud innovatsioon on loova idee ellurakendamine - uue toote, teenuse, protsessi või kontseptsiooni loomine.

Ühiskonnas levinud arusaama järgi avaldub ettevõtlikkus eelkõige tegutsedes ettevõtjana, olles enesele tööandjaks. „Ettevõtja“ mõiste on ajas palju muutunud.

Termin pärineb 13. sajandist ja tuleneb prantsusekeelsest tegusõnast „*entreprendre*“ - teha midagi, midagi ette võtta (*Understanding Entrepreneurship...*2006, lk 14). Varased ettevõtja käsitlused kirjeldavad ettevõtjat kui „olulist tootmistegurit maa, kapitali ja tööjõu kõrval“ (Marshall 1890) ning, „isikut, kes juhib ärilist ettevõtmist ning kannab ettevõttega seonduvat isiklikku finantsriski“ (Cantillon, 1730; Mill, 1848; Say, 1803, viidatud *Understanding Entrepreneurship...*2006, lk 14 vahendusel). Kaasaegsem lähenemine pärineb majandusteadlaselt Joseph Schumpeterilt, kes sidus ettevõtja mõiste innovatsiooniga. Ta defineeris ettevõtjat kui „innovaatorit, kes viib ellu muudatusi majanduses, võttes tootmises kasutusele uusi meetodeid või vahendeid“ (Schumpeter, 1934, viidatud Baumol 1990, lk 896 vahendusel). Võrreldes eeltoodud varaste käsitlustega, mis rõhutavad eelkõige just ettevõtja majanduslikku rolli, on tänapäevasemad lähenemised ettevõtlusele aina enam hakanud rõhku panema ettevõtja teatud isikuomadustele (Shane & Venkataraman, 2000) ja ettevõtluse kui heaolu allikale. Näiteks Drucker'i (1985) järgi on ettevõtlus „innovaatiline tegevus, mis sisaldab endas olemasolevate ressursside koondamist uueks heaolu loovaks jõuks“ (Drucker, 1985, viidatud OECD 2006, lk 14 vahendusel). Gartner (1990) näeb ettevõtjat, kui unikaalsete isikuomaduste ja võimetega isikut ja tõdeb, et „ettevõtlus on heterogeenne valdkond: on palju ettevõtjaid ja väga palju viise alustamiseks ettevõtlusega. Samuti on palju ettevõtteid ja keskkondi, kus need ettevõtted tegutsevad“. (Paes, Raudsaar, & Mets, 2014). Kao (1993) defineerib ettevõtlust kui „protsessi, mille käigus tehakse midagi uut ja teistsugust, eesmärgiga luua individuaalset rikkust ja lisaväärtust kogu ühiskonnale“.

Ettevõtluse elavdamine kui väga oluline majanduskasvu tõukejõud on Euroopa Liidu peamisi eesmärke, sest „ettevõtlus aitab luua uusi ettevõtteid ja töökohti, avab uusi turge ja tugevdab konkurentsivõimet, suurendab tootlikkust ja innovatsiooni“ (*European Commission* 2013, lk 3). Kuid ettevõtlik inimene ei pea alati olema ise ettevõtja. Ettevõtlikkus võib avalduda ühiskonnas erinevates valdkondades ja vormides - nii isiklikus kui ühiskondlikus elus, nii töövõtja kui tööandjana, kohaliku elu edendajana, aktiivse riigikodanikuna ja vabatahtlikuna. Tööandja seisukohalt on ettevõtlik töötaja üks olulisemaid ressursse ettevõtte jätkusuutlikkuse tagamisel. Eesti keeles kasutatakse terminit „sisemine ettevõtlus“ (*intrapreneurship*), kus töötajatel on võimalik näidata niisuguseid ettevõtjalikke omadusi nagu loovus, edasipüüdlikkus ja

initsiatiiv ning tulla välja ettepanekutega uute äriühingute ära kasutamiseks ja osaleda nende ideede realiseerimisel (Sirkel, Uibolet, Teder, & Nikitina-Kalamäe, 2008, lk 11).

Samuti on viimasel ajal jõudsalt arenenud näiteks sellised ettevõtluse valdkonnad nagu loomeettevõtlus ja sotsiaalne ettevõtlus, kus peamine rõhk on pööratud sotsiaalse kasu saamisele või eneseteostusele. Seejuures sotsiaalset ettevõtlust tõlgendatakse laiemalt kui tavamõistes „sotsiaalne”, hõlmates eri valdkondi, nt keskkond, kogukond, kultuur, piirkond, haridus ja loomulikult ka sotsiaalvaldkond (Paes *et al.* 2014) ning mis on algatatud mõne ühiskonnaprobleemi lahendamiseks või missiooni täitmiseks (Elenurm & Riistop 2014). Loomemajandus võimaldab teistel majandusüksustel olla turul konkurentsivõimelisem - läbi loomingut saab kujundada riigi kuvandit, kujundada kauba või teenuse identiteeti, sümboleid, müüa hoopis kõrgemat hinda maksvaid elamusi ja intellektuaalseid naudinguid (Eesti loomemajanduse olukorra...2013, lk 8). Samuti räägitakse veel naisettevõtlusest, ökoettevõtlusest, vastutustundlikust ja kaasavast ettevõtlusest, kus kõikjal ettevõtlikud inimesed on hinnas esile kerkivate probleemide lahendamisel.

Palju on arutletud selle üle, kuidas ettevõtlikkus on pärilik omadus ja kuidas võib ümbritsev keskkond mõjutada ja aidata kaasa ettevõtlikkuse kujunemisele. Siimon ja Kaseorg (2008) toovad oma mudelis välja, et ettevõtlikkust kujundavad nii isikuga seotud tegurid kui keskkonnaga seotud tegurid (tabel 1).

Tabel 1. Ettevõtlusaktiivsust mõjutavad tegurid

ETTEVÕTLUSAKTIIVSUS	
ISIKUGA SEOTUD TEGURID	KESKKONNAGA SEOTUD TEGURID
✓ Isikuomadused	✓ Mikrosotsiaalne keskkond
✓ Isiklik sobivus	✓ Makrosotsiaalne keskkond
✓ Teadmised ja kogemused	✓ Makromajanduslik keskkond
Allikas: Siimon & Kaseorg 2008, lk 219-220 (autori koostatud)	

Isikuga seotud teguritena toovad autorid välja isikuomadused, isikliku sobivuse ning teadmised ja kogemused. Isikuomadustena kirjeldavad autorid saavutusvajadust, riskivalmidust, enesedistsipliini, kohuse- ja vastutustunnet, algatusvõimet, püsivust jt. Isikliku sobivuse all nimetavad autorid sobivat vanust, head tervist, vaimuerksust, stressitaluvust, energiat, hoiakuid, identiteeti, motivatsiooni. Teadmiste ja kogemuste

alla kuuluvad erinevad oskused - juhtimis-, analüüsi-, otsustus-, suhtlemis-, organiseerimisoskus (Siimon & Kaseorg 2008, lk 219-220).

Keskkonna mõju arvestamisel tuleks keskkond autorite arvates jaotada kolmeks - mikrosotsiaalseks, makrosotsiaalseks ja makromajanduslikuks keskkonnaks. (*Ibid.*, 2008, lk 220). Mikrosotsiaalse keskkonna teguritena on nimetatud perekonna, sõprade ja valitud elukutse mõju. On täheldatud, et ettevõtjate lastel on suurem tõenäosus kujuneda ettevõtjaks, kuna ilmselt jätab vanemate elustiil lastele tugeva jälje (Miettinen ja Teder 2006, lk 79; Ali, Topping, & Tariq 2011, lk 26). Samuti mõjutab ettevõtlikku ellusuhtumist sõprade eeskuju - inimesed, kelle tutvusringkonnas on mitmed ettevõtjad, kalduvad suurema tõenäosusega ka ise ettevõtlusega alustama (Sirkel *et al.* 2008, lk 16).

Makrosotsiaalne keskkond kujutab endast inimese poliitilisi vaateid, rahvuslikku kultuuri ja kohalikke traditsioone, infokanalite mõju, õpikeskkonda (Siimon & Kaseorg 2008, lk. 220). Ühiskonna üldine suhtumine ettevõtjatesse, nende edusse ning ebaõnnestumistesse ning meedia tähelepanu nimetatule võivad olulisel määral mõjutada ettevõtlikkuse avaldumist. Euroopa Komisjoni (2013) ettepanekul tuleks suurendada ettevõtjate kui eeskujude nähtavust ning suurendada hariduses ettevõtlusalase õppe levikut, et tõsta ettevõtja karjääri atraktiivsust noorte silmis. Siinjuures rõhutatakse vajadust alustada „ettevõtluse vastu huvi äratamist juba varases lapseeas, sest siis kujuneb ettevõtluskompetents lihtsalt ja loomulikult“ (Sirkel *et al.* 2008, lk 10). Hariduse rolli ettevõtlike inimeste kujundamisel kirjeldab lähemalt järgmine alapeatükk 1.2.

Makromajandusliku keskkonna tegurina mõjutab ettevõtliku hoiaku kujunemist riigi ettevõtlus- ja õiguskeskkond (Siimon ja Kaseorg 2008, lk 220), ehk riigi ülesanne on luua ühiskonnas tingimused inimestes ettevõtlikkuse arenemiseks. Elenurm koos kaasautoritega ütleb järgmist: „Isegi juhul, kui tulemuseks ei ole eraldiseisva ettevõtmise algatamine, suureneb ühiskonnas inimeste hulk, kes on valmis märkama võimalusi ja neid ise ka ellu viima“ (Elenurm *et al.* 2013, lk 11).

Globaalse Ettevõtlusmonitooringu mudel (*Global Entrepreneurship Monitor*, edaspidi GEM) (Kelley, Singer, & Herrington 2016, lk 12) uurib ja mõõdab ettevõtlusaktiivsust maailma riikides ning selle mudeli järgi mõjutavad indiviidi ettevõtlikkusala-

hoiakuid sarnaselt eelpool kirjeldatud Siimon ja Kaseorg (2008) mudelile nii isikuga kui keskkonnaga seotud tegurid nagu näiteks alustavate ettevõtjate isiklik tundmine, heade ettevõtlusvõimaluste- ja ettevõtlusalaste oskuste tajumine, ettevõtluse kui soovitud karjäärivaliku tajumine, edukate ettevõtjate kõrge staatus ühiskonnas, kõrge meediatähelepanu ettevõtlusele kuid samuti ka hirm ettevõtluses läbikukkumise ees.

Esimeses peatükis tõi lõputöö autor välja, et ettevõtlikkus on mitmetähenduslik termin ning tihti peetakse termineid „ettevõtlikkus“ ja „ettevõtlus/ettevõtja“ samatähenduslikuks. Oluline on aga mõista, et ettevõtlik inimene ei pea olema alati ettevõtja - ettevõtlikkus kui eluhoiak, mida iseloomustavad aktiivne ja positiivne ellusuhtumine, tegutsemistahe, sihikindlus oma püstitatud eesmärkide saavutamisel ning uutele võimalustele avatud olek, aitab igal inimesel saavutada enda ja kaasinimeste paremat toimetulekut ja suuremat rahulolu nii oma pereelus, kui ka kogukonnaliikme ja riigi kodanikuna.

1.2. Hariduse roll ettevõtlikkuse kujunemisel

Eelmises peatükis kirjeldatud ettevõtlikku hoiakut mõjutavatest teguritest kõige olulisemaks peetakse hariduse rolli. Isiksuse välja kujunemisel on lisaks perekonnas valitsevatele väärtushinnangutele suur osakaal koolil, sest noor inimene, ajal, kui ta on kõige tundlikum ja vastuvõtlikum, on väga mõjutatav just pedagoogide mõtteviisist, suhtumistest ja hoiakutest. Seetõttu on ootused hariduse panusele ettevõtlikkuse edendamisel viimastel aastakümnetel ka märgatavalt kasvanud. Ettevõtlushariduse edendamise vajadust on põhjendanud Soome Aalto Ülikooli majandus- ja ettevõtlusõppe doktor Paula Kyro kahest teineteist täiendavast vaatenurgast (Kyro 2015, lk 612):

- esiteks kui väga olulist tööhõive ja ettevõtluse elavdamise vahendit nii kohalikul, piirkondlikul kui riigi tasandil;
- teiseks kui demokraatia ja aktiivse maailmakodaniku kujundamise vahendit.

Euroopa Komisjoni tegevuskava “Ettevõtlus 2020“ (2013) rõhutab, et majanduskasvu ja ettevõtete loomise toetamiseks on äärmiselt oluline suurendada ettevõtlusalast haridust, et tänased noored oleks valmis tulevaseks tööeluks ja omaksid oskusi, mis vastavad tööturu nõuetele. Samas on laiemas kontekstis noorte ettevõtlikkuse edendamine

oluline, et kasvatada aktiivseid kodanikke, kes on teadlikud sellest, mis maailmas toimub, arendada õpilaste kriitilist mõtlemist, oskusi, teadmisi ja väärtushinnanguid, mis aitavad tulla toime selliste globaalsete teemadega nagu tehnoloogiline areng, infoühiskond, kultuuridevaheline suhtlus, sotsiaalne ebavõrdsus (Kasvatades maailmakodanikke 2012, lk 2-3).

Hariduslikus kontekstis kasutatakse terminit „ettevõtlikkuspädevus“. Ettevõtlikkuspädevus on üks kaheksast Euroopa Parlamendi ja Nõukogu (*European Parliament and Council* 2006) poolt sõnastatud võtmepädevusest, mille eesmärk on „tõsta tulevikule suunatud Euroopa ühiskonna vajadustega arvestava hariduse ja koolituse kvaliteeti“ (lk 17). Pädevuste arendamist peetakse võrdselt oluliseks nii noortel, et valmistada neid ette edasisteks õpinguteks, ja tööeluks, kui ka täiskasvanute jätkuõppe ja -koolituse arendamisel (*Ibid.*, 2006, lk 17). Ettevõtlikkuspädevuse kujundamiseks on oluline arendada järgnevas tabelis 2 väljatoodud teadmisi, oskusi ja suhtumisi.

Tabel 2. Ettevõtlikkuspädevusega seotud olulised teadmised, oskused ja suhtumised

ETTEVÕTLIKKUSPÄDEVUS		
TEADMISED	OSKUSED	SUHTUMISED
✓ Üldised majandusteadmised	✓ Projektijuhtimisoskus	✓ Algatusvõime
✓ Teadmised organisatsioonide toimimisest	✓ Esindamisoskus	✓ Aktiivsus
	✓ Läbirääkimisoskus	✓ Iseseisvus
	✓ Meeskonnatöö oskus	✓ Uuendusmeelsus
	✓ Enesejuhtimisoskus	✓ Tahtekindlus

Allikas: *European Parliament and Council* 2006, lk 17-18 (autori koostatud)

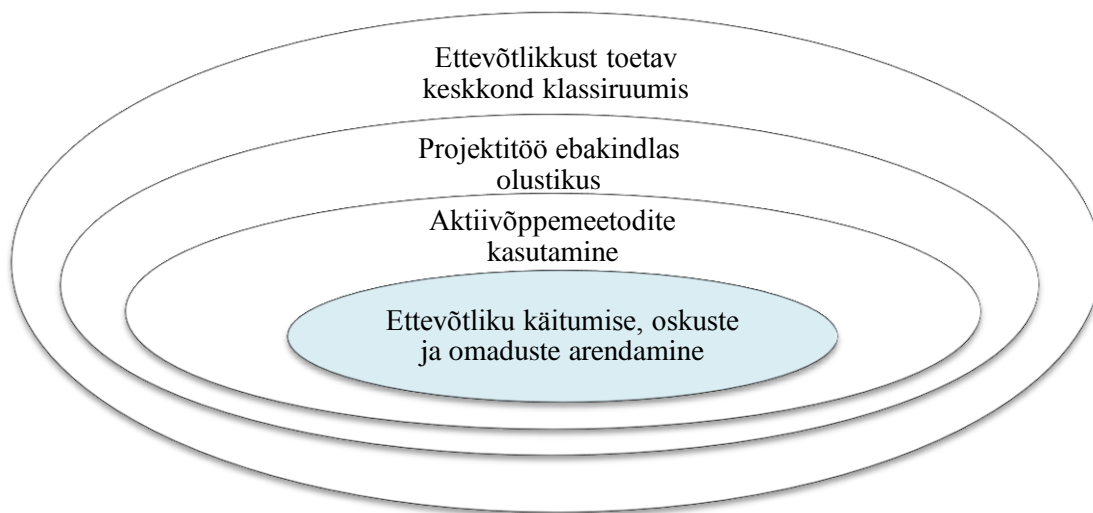
Vajalike teadmiste all mõeldakse inimese üldisemat arusaamist elu- ja töökeskkonnast ehk teadmisi nii majanduse kui organisatsiooni toimimisest. Need teadmised võimaldavad paremini märgata võimalusi nii isiklikus kui tööelus. Samuti „mõista ettevõtete eetilist rolli ja seda, kuidas ettevõtted saavad näiteks õiglase kaubanduse või sotsiaalse aktiivsuse kaudu aidata kaasa ühiskonna positiivsele arengule“ (*Ibid.*, 2006, lk 13-17). Vajalike oskustena ettevõtlikkuspädevuse kujundamisel tuuakse välja projektijuhtimisoskus, mis hõlmab endas võimet oskust kavandada, organiseerida, juhtida, delegeerida, analüüsida, suhelda, kontrollida, hinnata ja tulemusi registreerida. Olulisel kohal on arendada samuti esindamis-, läbirääkimis- ja enesejuhtimisoskust, võimet töötada nii üksikult kui meeskonnaliikmena. Ettevõtlikku suhtumist

iseloomustab algatusvõime, aktiivsus, iseseisvus ja uuendusmeelsus isiklikus, töö- ja ühiskondlikus elus ning tahtekindlus püstitatud eesmärkide saavutamiseks. (*Ibid.*, lk 17-18).

Noorte ettevõtliku meelelaadi kujundamisest ja ettevõtlusõppe arendamise olulisusest räägitakse juba aastaid, kuid siiani ei ole suudetud kokku leppida kõiki osapooli rahuldavat ühtset ettevõtlusõppe kontseptsiooni. Kasutusel on väga palju erinevaid termineid ning puudub ühtne raamistik nii terminoloogias kui õppe ellu rakendamisel (Fayolle & Gailly, 2008; Erkkilä, 2000, lk 3, Kourilsky, 1995, lk 8; Heder, Lubovic & Nola, 2011, lk 21). Gibb (2005, viidatud Ettevõtlusõppe edendamise kava 2010 vahendusel) peab kõige mõjuvamaks takistuseks, miks siiani pole suudetud kokku leppida üheses ettevõtlusõppe kontseptsioonis seda, kuidas teadlased on ettevõtlusharidust puudutavat temaatikat käsitlenud. „Gibb võrdleb siiani toimunud arenguid elevandi monteerimisega, kus igaüks kirjeldab ühte osa põhjalikult, jättes seejuures kirjeldamata terviku. Lisaks toob Gibb ettevõtlusõppe arengut takistava asjaoluna välja selle nähtuse multidistsiplinaarse olemuse, kus esineb majandusteadust, sotsiaalpsühholoogiat, antropoloogiat, pedagoogikat ning ärijuhtimist, mis kõik ettevõtlusõppes omavahel integreeruvad“. (Ettevõtlusõppe edendamise kava 2010, lk 7) Samas rõhutavad paljud autorid vajadust töötada välja ühtne ettevõtlusõppe terminoloogia ja raamistik (Erkkilä 2000, lk 2, Fayolle 2013, lk 697, Kyro 2015, lk 2), mis rahuldaks kõiki osapooli - teadlasi, poliitikakujundajaid, haridustöötajaid ning mille põhjal oleks võimalik kavandada ja katsetada konkreetsemaid õpetamise mudeleid (Fayolle 2013, lk 698).

Ettevõtlikkus- ja ettevõtlushariduse juhtivad liidrid on Ameerika Ühendriigid ja Inglismaa, kus juba 1980- ndate aastate alguses töötati välja märkimisväärsel hulgal ettevõtlusõppe programme nii avaliku kui ka erasektori organisatsioonide toetusel (Erkkilä, 2000, lk 3). Ettevõtlushariduse üheks teerajajaks peetakse inglase professor Allan A. Gibb'i (Erkkilä 2000, lk 3) ning tema põhimõtetele viidatakse enamikes ettevõtlushariduse alastes publikatsioonides. Gibb'ilt (1993, lk 21) pärineb ka üks esimesi ettevõtlikkus- ja ettevõtlusõppe mudeleid (*the model of enterprising learning*), (joonis 2), mille järgi ettevõtliku käitumise, oskuste ja omaduste arendamiseks on

oluline ümbritsev toetav õpikeskkond, õppimine projektitöö põhimõttel ning õppeprotsess, kus õppija on aktiivne osaleja, uurija, proovija ja katsetaja.

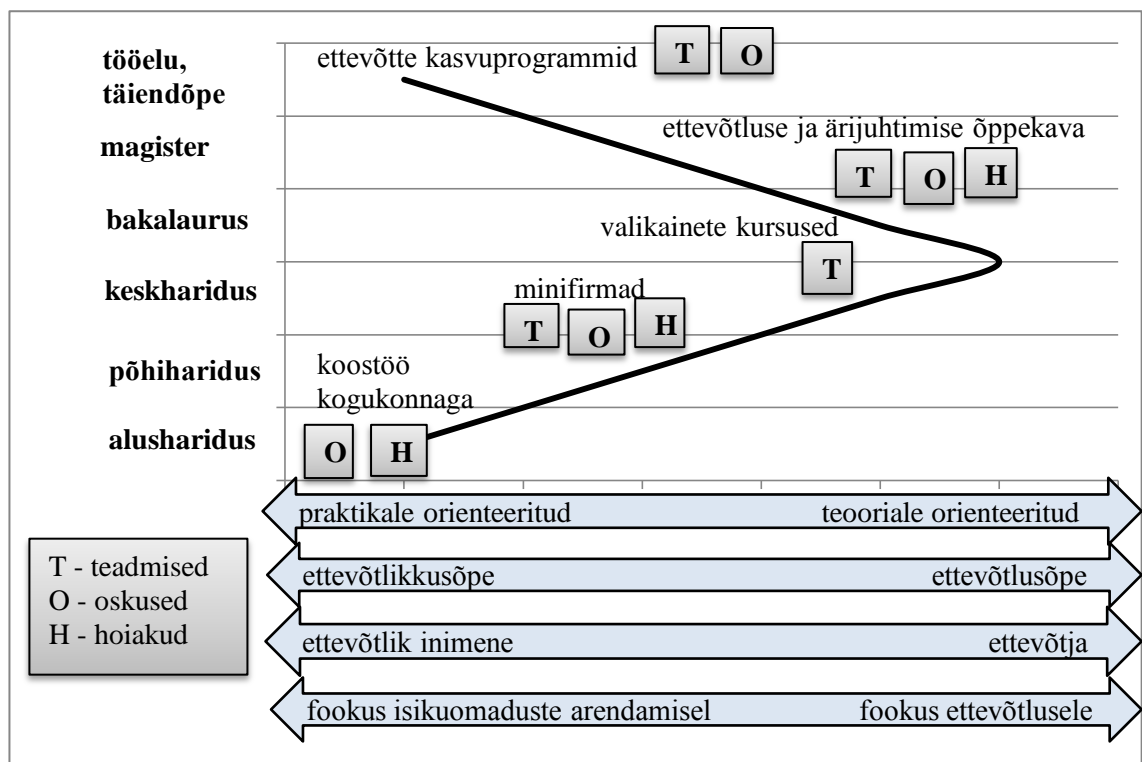

Joonis 2. Ettevõtlusõppe mudel (Gibb 1993, lk 21)

Kaheksat Kagu-Euroopa riiki ühendava ettevõtlusõpet edendava organisatsiooni *SEECEL (The South East European Centre for Entrepreneurial Learning)* poolt välja antud publikatsioonis toovad autorid Heder, Lubovic ja Nola (2011) ettevõtlusõppealaste terminite paljususe (ettevõtlusõpe, ettevõtlik õpe, õpe ettevõtlikkusest, ettevõtlikkusharidus jne) ning ühese definitsiooni puudumise põhjusena välja, et ettevõtlikkus- ja ettevõtlusõppe arengut on mõjutanud erinevused sotsiaalsetes ja kultuurikeskkondades (lk 23). Näiteks *SEECEL* kasutab ettevõtlusõppe kirjeldamisel terminit „*entrepreneurial learning*“ ning on selle defineerinud järgmiselt: „Ettevõtlusõpe on õppeprotsess, mis toetab ettevõtlikku mõtlemist ning põhineb isiksuse arendamisel läbi igapäeva efektiivsuse põhimõtte, ilma erilise rõhuta äritegevusele, aidates tervikuna kaasa ettevõtliku kirjaoskuse arengule ühiskonnas“ (*Ibid.*, lk 23). Termin „*enterprise education*“ on kasutusel peamiselt Suurbritannias ja selle eesmärk on arendada ettevõtlikkust kui hoiakut laiemas tähenduses, arendades erinevate õppemeetodite abil õpilaste võimet genereerida ideid ja neid ellu viia. Termin „*entrepreneurship education*“ eesmärk on aga anda õppuritele täiendavaid ettevõtlusealaseid teadmisi, oskusi ja võimeid eesmärgiga rakendada neid saadud teadmisi projektis või äris (QAA, 2012, lk 2). Mõned teadlased (sh Eestis) kasutavad ka

pikemat terminit „*enterprise and entrepreneurship education*“, mis küll selgitab laiemalt ettevõtlusõppe sisu, kuid on liiga ebapraktiline kasutada (Lackéus, 2015, lk 7).

Majandusliku Koostöö ja Arengu Organisatsiooni (OECD - *Organisation for Economic Cooperation and Development*) poolt väljaantud publikatsioonis kasutab töö autor Martin Lackéus (Lackéus, 2015) terminit „*entrepreneurial education*“ ning kirjeldab ettevõtlusõppega kaasnevaid mõisteid, selle sisu ja rõhuasetuse muutumist läbi terve inimese elukaare (joonis 3).

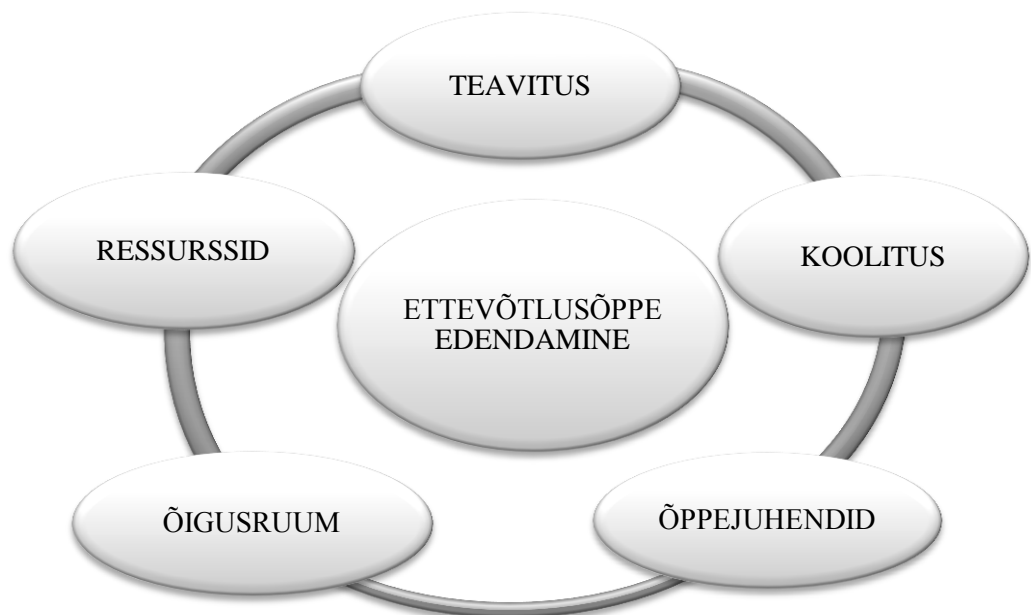

Joonis 3. Ettevõtlusõppe mõistete, sisu ja rõhuasetuse muutumine erinevatel eluetappidel ja haridusastmetel (Lackéus, 2015, lk 8)

Jooniselt selgub, et alus- ja põhiharidustasemel on oluline laste ettevõtliku hoiaku arendamine eelkõige praktiliste tegevuste ja väärtuse loomise kaudu koostöös kogukonnaga (kohalike ettevõtete külastus, ettevõtjate kaasamine õppetöösse, koostööprojektid). Keskhariduse tasemel on oluline noortele anda võimalus arendada oma ettevõtlusalaseid teadmisi, oskusi ja hoiakuid minifirmade käivitamise toel. Konkreetsemad teoreetilised teadmised ettevõtlusest ja selle juhtimisest lisanduvad Lackéus arvates kõrghariduse erinevatel tasemetel valikkursuste ja/või spetsiaalsete

õppekavade näol. Samuti toob autor välja, et ka hilisemas tööelus on oluline arendada oma praktilisi teadmisi, oskusi ja hoiakuid täiendõppes, et tegutseda ettevõtlikult ja ettevõtjalikult (Lackéus, 2015, lk 8-9). Seega on kirjeldatud mudeli järgi ettevõtlusõpe ja ettevõtliku inimese kujundamine erinevate haridustasemete institutsioonide fookuses ning kulgeb ideaalis läbi kogu elukaare.

Ettevõtlusõppe edendamise kava (2010) toob välja, et ettevõtlusõppe terviklikuks eesmärgiks on püüelda ettevõtliku inimese ideaalini. Ettevõtlikku inimest kirjeldatakse kui loovat mõtlejat, julget algatajat, arukat tegutsejat ja hoolivat vastutajat (lk 13). Selle tulemuseni jõudmiseks on vaja toetada ettevõtlusõppe edendamist viies tegevussuunas (joonis 4) - teavitus, koolitus, õppe- ja juhendmaterjalid, õigusruum ja ressursid.

Joonis 4. Ettevõtlusõppe edendamine viies tegevussuunas (Ettevõtlusõppe edendamise kava 2010, lk 38)

Teavitamise eesmärk on tõsta ühiskonna teadlikkust ettevõtlikkuse ning ettevõtlusõppe olemusest ja olulisusest. Koolituse eesmärk on kõikide osapoolte ettevõtlusõppe ning ettevõtlikkuse kujundamise alaste teadmiste ja oskuste arendamine ning kaasajastamine. Õppejuhendite all peetakse silmas kaasaegseid õppe- ja juhendmaterjale ning õigusruumi all ettevõtlusõpet toetavaid strateegilisi (strateegiad, õppe- ja ainekavad

jms) ja rakenduslikke (rakendus- ja tegevuskavad jms) õigusakte. Ressursside all mõeldakse tugivõrgustiku arendamist, koordineerimist ja eestvedamist ning rahastamist. (Ettevõtlusõppe edendamise kava 2010, lk 38) Siinjuures rõhutatakse, et erinevates tegevussuundades on vaja liikuda kõikidel tegevustasanditel - nii õpetajate, koolide kui ühiskonna tasandil. Näiteks muutused õppeprotsessis saavad efektiivselt toimida üksnes siis, kui õpetaja ja kooli tasandid seda toetavad, samuti on muutused õpetaja ja kooli tasandil võimalikud üksnes siis, kui neid toetavad partnerite ja ressursside tasandid. (*Ibid.*, 2010, lk 40). Seega on ettevõtlikkuse toetamiseks haridussüsteemis vajalik erinevate tegevussuundade ja -tasandite efektiivne koostoimimine.

Ettevõtlusõppe alaseid uuringuid on kõrgkooli tasemel läbi viidud hulgaliselt, kuid väga vähesel määral on tähelepanu pööratud madalamatel haridustasemetel (alus-, alg-, põhi- ja keskkharidus) õppijatele suunatud programmide mõju uurimisele (Ruskovaara ja Pihkala 2013, lk 205). Üks kõige tuntuim ettevõtlushariduse programmide pakkuja üle maailma (ligi 120 riiki) ja suurim Euroopas (sh Eestis) on Junior Achievement (JA). JA Eesti kodulehe andmetel (<http://www.ja.ee>) on JA õpilasfirma programm Euroopa Komisjoni poolt tunnustatud parimaks õpivõimaluseks ettevõtlusõppe vallas. 2011. aastal viis JA INTERREG¹ IVC programmi raames läbi projekti „*Youth Entrepreneurship Strategies*“ (YES), mille eesmärk oli ergutada noorte ettevõtlikku mõttelaadi. Projekti raames läbiviidud uuringuga (YES 2011) kaardistati erinevate sidusrühmade (otsustajad, arvamusiidrid, õpetajad ja õpilased) ettevõtlushoiakuid seitsmes Euroopa riigis - Soomes, Rootsis, Poolas, Slovakkias, Hispaanias, Iirimaa ja Eestis. Küsimustikke väljastati 1424 ning vastuseid saadi 529 koolidirektorilt ja õpetajalt eelnimetatud riikidest. Uuringust selgus, et üldine hoiak ettevõtlushariduse suhtes on väga positiivne - leiti, et ettevõtlusõppe peaks olema koolis kohustuslik aine, ettevõtlusõppega oleks otstarbekas alustada juba algklassidest, ning et ettevõtlusteadmisi peaksid jagama koolis õpetajatega koos ka ettevõtjad ise. Peamiste kitsaksohtadena ettevõtlusõppe arendamisel toodi välja kvalifitseeritud õpetajate ja heade õppematerjalide puudus, ajapuudus ning piiratud rahalised vahendid. Uuring tõi

¹ INTERREG on Euroopa Liidu programm, mille eesmärk on stimuleerida piirkondadevahelist koostööd Euroopa Liidus. Tegevust rahastatakse Euroopa Regionaalarengu Fondist (ERDF).

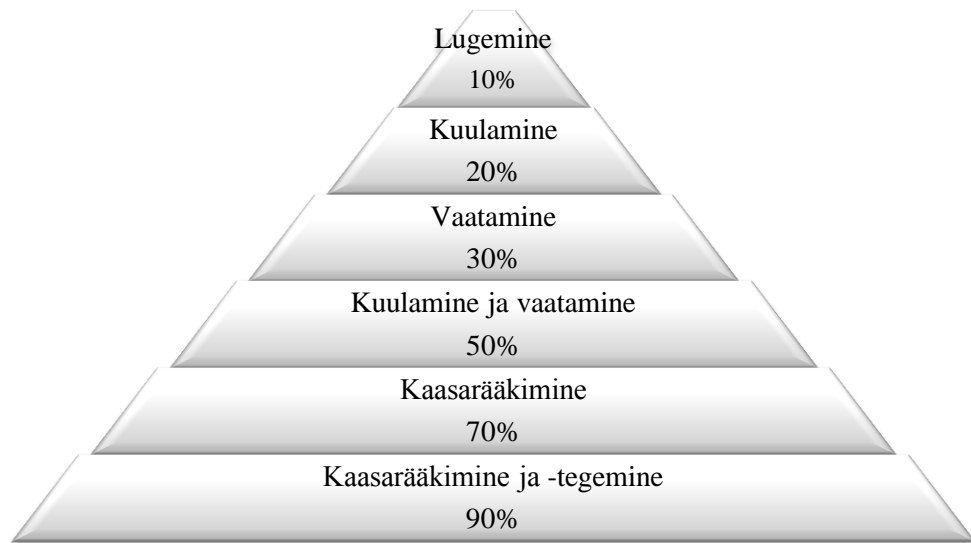
välja ka, et õpilaste soov arendada koolis oma ideid ning loovust on märksa suurem, kui neile seda võimaldatakse.

1.3. Ettevõtlikkuse kujundamise metoodika

Vastavalt eelmistes peatükkides kirjeldatule seisneb ettevõtlusõppe põhiküsimus selles, kuidas arendada õpilastes loovust, kriitilist mõtlemist, võimet tunda ära võimalusi ja oskusi neid võimalusi ellu viia. Nii nagu terminid ettevõtlikkus ja ettevõtlusõpe on mitmetähenduslikult mõistetavad, ei ole ka ettevõtliku hoiaku arendamise ja ettevõtlusõppe metoodika kõigile asjaosalistele ühese mudelina defineeritud. Küll aga on mitmed teadlased ühel meelel, et „ettevõtlikkuse tähtsustamine eeldab haridusasutuste töötajate seniste tõekspidamiste inventuuri ja kasutatavate õpetamismeetodite korrigeerimist“ (Torokoff 2011, lk 47) ning „õppe atraktiivsus sõltub just eelkõige pedagoogide kasutatavatest meetoditest“ (*Ibid.*, lk 48). Valdkonna esindajad tõdevad, et ettevõtlikkuse arendamisel ei pruugi tavapärased õppemeetodid (loenguvorm, nn „õpik-vihik“ õppemeetod) anda soovitud tulemust (Gibb 1993, lk 19, Kyro 2015, lk 2, Täks 2015), oluline on senisest enam kasutada õpilasi aktiveerivaid meetodeid, õigesti valitud juhtimis- ja õpetamisstiili (Õunapuu ja Ots, 2015, lk 229) ning sobivat õpikeskkonda, et seostada õpitu reaalse eluga. Sutrop (*s.a*) tõdeb, et „kui soovime kasvatada loovat ja ettevõtlikku, aktiivset kodanikku, siis peame nägema õpilases partnerit ja minema üle kaasavale ja elavale õpetamisele. Kui soovime kasvatada inimest, kes on võimeline infoühiskonnas ise infot hankima, töötleva ning kriitiliselt hindama, siis peab muutuma ka meie õpikäsitus“ (lk 2).

Ettevõtlikkuse edendamise metoodika seostub tänapäeva pedagoogikas palju räägitud terminitega - probleemõpe, projektõpe, kogemusõpe, avastav õpe, aktiivõpe jne, mis võrreldes traditsiooniliste õppemeetoditega panevad õppijad aktiivselt õppeprotsessis kaasa mõtlema ja rääkima. Aktiivõppemeetodite kasutamise tõhusust kirjeldas juba 60-ndatel USA psühholoog Edgar Dale'i koostatud õppimise koonus (joonis 5), mis näitab, et õppematerjali iseseisva läbilugemise ja õpetaja passiivse kuulamisega suudab õpilane meelde jätta 10-20% materjalist ning kuulamine koos visuaalse pildiga võimaldab meelde jätta kuni 50% materjalist. Kõige efektiivsemaks õppimisvormiks

loetakse aga õpilase võimalust aktiivselt kaasa rääkida (70%) ning ise reaalselt teoorias õpitu läbi teha (90%).

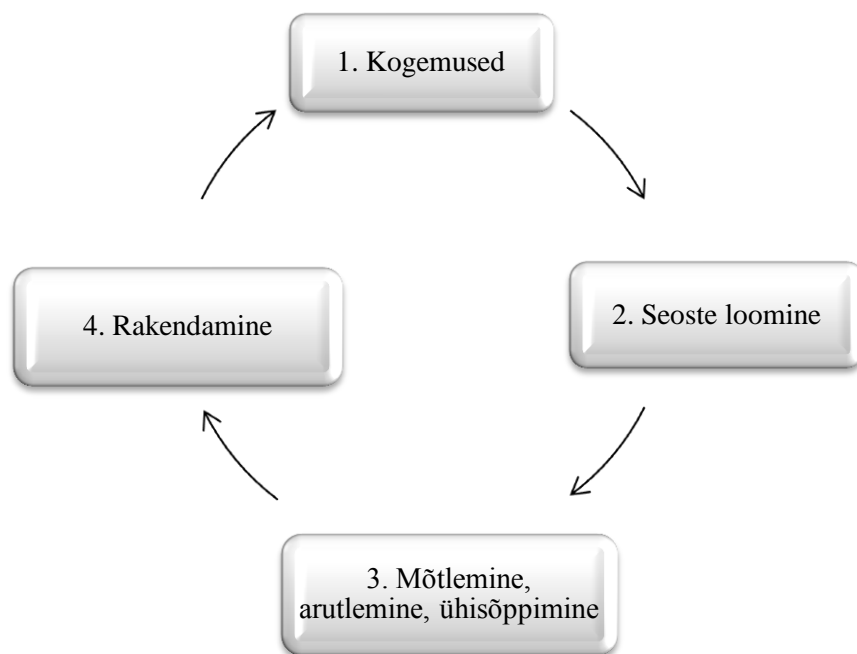
Joonis 5. Edgar Dale'i õppimise püramiid (Elenurm et al. 2013, lk 53)

Õpilasi aktiveerivad õppemeetodid saab koondada ühise nimetuse alla - konstruktivistlik õpikäsitus. Konstruktivism on uuendusmeelne lähenemisviis õppimisele ning tuleneb sõnast "konstrueerima". Kuigi konstruktivismist räägitakse sageli kui täiesti uuest õppimise käsitlusest, pole ühtset õppimise konstruktivistlikku käsitluse mudelit olemas (Krull 2000, lk 230). Krulli (2000) järgi on konstruktivistlike õppimise mudelite puhul põhirõhk õpilase enese sisemisel aktiivsusel ja enesealgatusel. Rõhutatakse uute teadmiste aktiivset konstrueerimist, ehk õpilane seostab uue teadmise endal olemasoleva varasema ja isikupärase teadmisega ning need uued teadmised on hõlpsasti rakendatavad uutes situatsioonides, probleemide lahendamisel, arutlemisel ja edaspidisel õppimisel (lk 230).

Konstruktivistliku õppimisteooria tuntumate esindajatena saab välja tuua ameerika filosoofi, psühholoogi ja haridusreformi edendaja John Dewey ja šveitsi psühholoog Jean Piaget. J. Dewey (1916) arvates on haridus sõltuv mõjutustest. Teadmised ja mõtted kerkivad esile olukordades, kus õppijad mõtlevad omaenese kogemustele, mis omavad nende jaoks tähendust ning on olulised. J. Dewey'lt pärineb ka pragmatismi mõiste, mille kandev idee on, et haridusel peab olema praktiline väärtus. Ehk see, mida

õpime koolis, peab olema rakendatav koolikeskkonnast väljaspool ja vastupidi. Dewey järgi seisnebki tõeline õppimine eluprobleemide lahendamises. Dewey on tuntud ka kui üldõpetuse esindaja - tema järgi on lapse elu terviklik ning seda ei saa jagada ainevaldkondadeks. Üldõpetuse põhimõtteks on erinevate tegevusvaldkondade ja tegevuste omavaheline lõiming ehk integreerimine. (Nugin 2013, lk 17)

Piaget'i koolkonna ideedele toetuvad konstruktivistid näevad õppimist peamiselt individuaalse protsessina ning rõhuasetus on lapse individuaalsel õppimisel uurimise ja avastamise vahendusel. Siiski on enamus konstruktiviste seisukohal, et õppimine on pigem sotsiaalne protsess ehk teiste inimestega koosmõjus toimuv õppimine. (Krull 2000, lk 295). Eelnimetatud ideed aitab näitlikustada joonisel 6 kujutatud kogemusõppe (*experiential learning*) mudel.

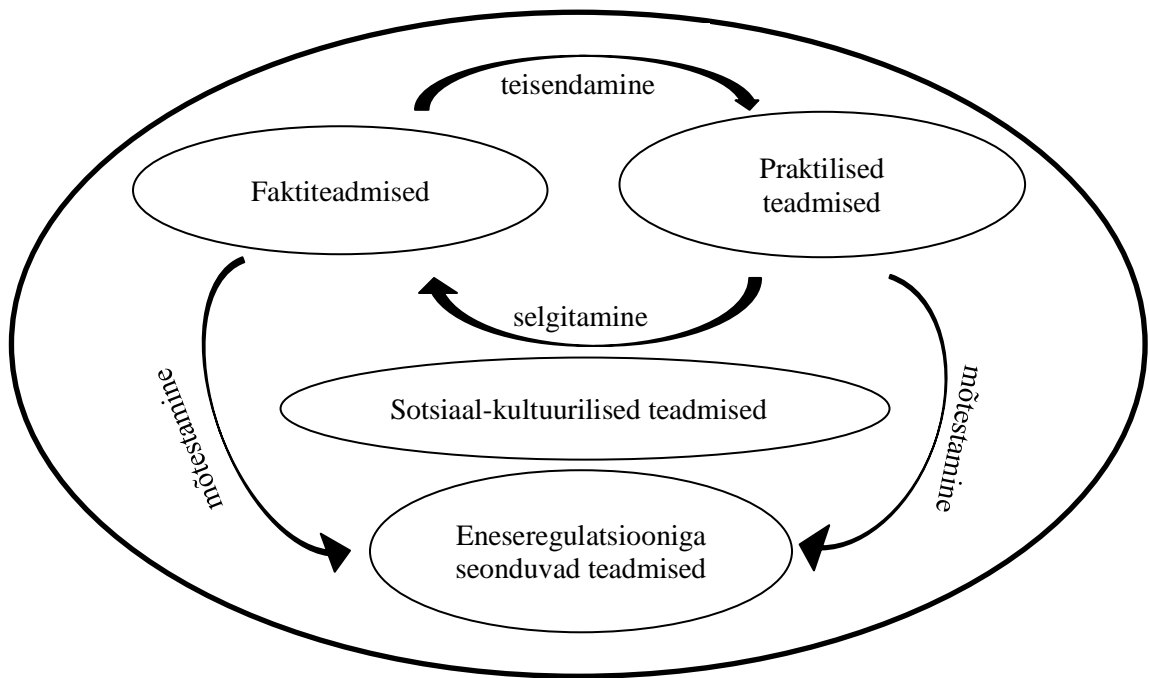

Joonis 6. Kogemusõppe tsükkel (Elenurm *et al.* 2013, lk 21)

Jooniselt nähtub, et kui õppe protsessis jäävad vahele seoste loomise (2) ja ühisarutelu (3) etapid, on tegemist pigem faktikeskse õpetamisega, mis on ettevõtluse õpetamisel vähem efektiivne. (Sutrop s.a, Elenurm *et al.* 2013, lk 21) Sotsiaalkonstruktivistlikust õpikäsitusest tulenevad põhimõtted juhivad tähelepanu järgmistele õppeprotsessi aspektidele (Täks 2015, lk 119):

- 1) õppimine on protsess, mille käigus saadud teadmised arutatakse läbi sotsiaalses koostoimes;
- 2) toimub pidev eelnevate teadmiste refleksioon;
- 3) kasutatakse arutelusid ning koostöös õppimist;
- 4) arendatakse eneseregulatsiooniga seonduvaid oskusi;
- 5) lahendatakse tõsielulisi probleeme;
- 6) hindamine arvestab muuhulgas metakognitiivsete oskuste arendamist;
- 7) õpetaja on õppimise toetaja, eeskuju, mentor, mitte ainult teadmiste edastaja.

Hea praktilise vahendi eelnimetatud sotsiaalkonstruktivistlike põhimõtete õppetöösse rakendamiseks annab Täksi (2015) sõnul joonisel 7 kujutatud integratiivse pedagoogika mudel.

Joonis 7. Integratiivse pedagoogika mudel (Tynjälä & Gijbels, 2012)

Tynjälä ja Gijbels (2012) on seisukohal, et integratiivse pedagoogika mudeli järgi on ettevõtlikkuspädevuse omandamine kõige efektiivsem, kuna õppija saab võimaluse omandatud teooriat praktilistes tegevustes rakendada, omab enesejuhtimisealaseid teadmisi ja oskusi ning keskkonda, vahendeid ja erinevaid autentseid õppimisvorme, mis loovad seosed reaalse maailmaga (Täks 2015, lk 120)

Õpilaste ettevõtlikkuse arendamises on kahtlemata kõige olulisem roll koolil ja õpetajal (Heder & Ljubić 2011, lk 11). Ruskovaara ja Pihkala (2013) sõnul „on õpetajatel vähesed teadmised ja vahendid õpilaste ettevõtlikkuspädevuse arendamiseks ning kuna ettevõtlusalane haridus ei ole ka õpetajakoolituse õppekavas, siis pole ime, et õpetajad peavad ettevõtlikkuse ja ettevõtlusõppe arendamist õpilastes väljakutseks“ (lk 205). Nad väidavad, et ettevõtlushariduse eesmärkide täitmiseks on vaja eelkõige viia sisse muudatused õppekavades ning arendada õppemeetodeid. Lepistö ja Ronkko (2013) toonitavad, et „õpetajakoolituse tasemeõpe peaks looma õpetajate oskused, teadmised ja hoiakud, mis võimaldavad neil pakkuda õpilastele uuenduslikke õppemeetodeid ja õpikeskkondi, et hõlbustada ettevõtlikkuspädevuse omandamist“ (lk 651).

Euroopa Komisjoni ettevõtluse ja tööstuse peadirektoraadi väljaandes „Ettevõtlusalane haridus - Koolitajate käsiraamat“ (2014) kirjeldatakse terminit „ettevõtlusmeelne õpetaja“ kui õpetajat, kes on inspireeriv, oskab töötada õpilasele ja tegevusele orienteeritult, on rohkem nõustaja kui loengupidaja, on hea meeskonnatöötaja ja tal on hea võrgustik. Ta seostab õpetatava teema alati majanduslike aspektidega ning keskendudes reaalsele kogemusele kaasab oma õpetamisse väliseksperdi. „Ettevõtlusmeelne õpetaja seab esiplaanile rühmategevuse ja koostoime ning mõistab, et klassiruum võib vahel olla vaidlusruum, jättes ruumi mitmekesisusele - erinevatele arvamustele, vastustele ja lahendustele ning õppeprotsessi üle järelemõtlemisele“ (lk. 9). Samas tõdetakse, et „õpetajaks õppijatel peaks olema võimalus saada ettevõtluse õppimise kogemus alusõppe ajal, et õpetajana tööle asudes on nad võimelised sütitama „ettevõtlussädet“ ja innustama õpilasi oma ametialase karjääri esimestest hetkedest“ (lk. 10) ning juba töötavatele õpetajatele peab olema tagatud kvaliteetne täiendõpe. Samas rõhutatakse, et ettevõtlusmeelse õpetaja töö toetamiseks on oluline luua võrgustikud ettevõtluse õpetamise ja õppimisega seotud õpetajatele kogemuste, oskusteabe ja materjalide vahetamiseks (Euroopa Komisjon 2014).

Äärmiselt oluline on siinkohal kogu kooli kollektiivi koostöine õppimine ning eelkõige kooli direktori soov ja huvi seda valdkonda arendada ja õpetajat toetada. Hörnqvist (2014) tõdeb, et ettevõtlikkuse arendamine on edukas vaid nendes koolides, kus koolijuht on veendumusel, et muutus on vajalik. Koolijuht on lõppkokkuvõttes vastutav ettevõtlikkuse arendamist toetava koolikultuuri eest – luues sobiva keskkonna, seades

selge visiooni ja eesmärgid ning suunates kõiki kooli töötajaid koostööle ja julgutama neid mõtlema „kastist välja“ (lk.552).

Seega ettevõtlikkuse arendamiseks koolikeskkonnas on vaja tarvitusele võtta eelkõige õpilasi aktiveerivad õppemeetodid, lasta õpilastel kaasa rääkida ja arutleda saadud teadmiste üle. Faktiteadmiste mõtestamiseks ja kinnistamiseks leida võimalused saadud teadmiste ellu viimiseks läbi praktiliste tegevuste ja seoses reaalse eluga. Oluline on siinkohal toetada õpetajat, kui õpilasele ettevõtliku õppekeskkonna loojat ning varustada ta asjakohaste ja praktiliste koolituste ning juhendmaterjalidega.

2. UURING „ETTEVÕTLIKU KOOLI“ RAKENDAMISE VÕIMALUSED PÄRNUMAAL

2.1. Ettevõtlikkuse edendamine Eestis ja „Ettevõtliku kooli“ kontseptsioon

Ettevõtlikkus- ja ettevõtlusõppe arendamine on võetud eesmärgiks ka Eesti riiklikul tasandil, sest mitmed rahvusvahelised uuringud näitavad eestlaste ettevõtlikkuse ja selle arendamise kesist olukorda (Haridus- ja Teadusministeerium, *s.a.b*). Globaalse ettevõtlusmonitooringu 2014 Eesti raporti (Elenurm *et al.* 2015, lk 66-67) kohaselt on kogu ettevõtlusaktiivus Eestis langustrendis ning peamise põhjusena, mis takistab Eesti elanike ettevõtlusega tegelemist nimetatakse hirmu ebaõnnestumise ees. Samas raportis toovad eksperdid ettevõtlusalase piirava tegurina välja kvalifitseeritud tööjõu puudumise või selle ebapiisavuse, mis on tingitud haridussüsteemist, mis ei toeta ettevõtlikkust ning õppeasutuste lõpetajatel ei ole ettevõtluseks vajalikke oskusi. Probleeme nähakse ka alg- ja põhikoolitasandi õppes, kus ei pöörata tähelepanu ettevõtlikkuse, loovuse, iseseisvuse ega algatusvõime arendamisele. Maailma Majandusfoorumi (*World Economic Forum, WEF*) globaalse konkurentsivõime raporti kohaselt (WEF 2012) on Eesti tööandjad väljendanud oma rahulolematust koolilõpetajate üldoskuste ja praktilise kogemuse vähesuse üle ning pidanud seda majandusarengu peamiseks piduriks. OECD rahvusvahelise õpetamise ja õppimise uuringu TALIS 2013 (2014) (*Teaching and Learning International Survey*) tulemused näitavad, et rahvusvahelises võrdluses kuulub Eesti nende riikide hulka, kus õpetajad kasutavad aktiveerivat õpetamispraktikat (õpilaste töötamine rühmades, projektitöö, IKT vahendite kasutamine õppetöös) suhteliselt vähe. PISA (*Programme for International Student Assessment*) uuringu tulemustest selgub, et Eesti 15-aastaste õpilaste teadmised ja oskused matemaatikas, funktsionaalses lugemisoskuses ja loodusteadustes on võrreldes teiste riikidega head või väga head, kuid samas jõuab Eestis kõrgematele oskustasemetele vähem õpilasi kui teistes riikides ning Eesti õpilaste

vähene loovus, probleemilahendusoskus ja välja arendamata võimekus võivad saada takistuseks riigi jätkusuutlikkuse tagamisel. Selleks peaksid õpetajad enam tähelepanu pöörama ülesannetele, mille lahendamiseks on vaja loovust, julgust katsetada ja analüüsioskust (PISA 2012 Eesti...2013).

Lähtudes Euroopa Komisjoni poolt sõnastatud võtmepädevustest, on ka Eesti üldharidussüsteemis käsitletud ettevõtlikkust nii põhikooli- (RT I, 29.08.2014, 20) kui gümnaasiumi riiklikus õppekavas (RT I, 29.08.2014, 21). Kuigi ettevõtlikkuspädevus on eeltoodud õppekavades sätestatud kohustuslikuna juba 2014. aastal, toob Randma ja Venesaare (2016) uuring välja, et ettevõtlikkuse edendamise vajadust üldhariduskoolides ei ole täielikult eesmärgiks seatud. Ka Haridus- ja Teadusministeerium on välja toonud Eesti ettevõtlikkus- ja ettevõtlusõppe edendamise probleemkohad (Haridus- ja Teadusministeerium *s.a.b*, lk 2):

- Koolis puudub selge arusaam, milline peaks olema ettevõtlusõppe täpne roll või eesmärk erinevates vanuseastmetes;
- Segadust tekitavad valdkondlikud mõisted: mis on ettevõtlikkus, mis on vahet ettevõtlus- ja majandusõppel jm.;
- Praeguse ettevõtlusõppe tunnimahu ja ainekava kasutusaktiivsuse juures õpetab ettevõtlust enamasti mõne teise aine õpetaja. Erinevatele aineõpetajatele on vähe täienduskoolitusi ettevõtluse ja ettevõtlikkuse lõimimiseks ning koolituste pakkumine ei ole süsteemne.

Nendele väljakutsetele vastamiseks ning laiemas pildis Eesti elukestva õppe strateegia 2020 (EÕS 2014) rakendamiseks algatas Haridus- ja Teadusministeerium 2016. a. algusest ettevõtlusõppe programmi ja selle rakendamiseks tegevuse „Ettevõtlikkuse ja ettevõtlusõppe süsteemne arendamine kõigil haridustasemetel“ (edaspidi EETA), (Haridus- ja Teadusministeerium, *s.a.a*). EETA eesmärk on kujundada õppurite ettevõtlikkust ja süvendada nii üld-, kutse- kui ka kõrghariduse tasemel ettevõtlusteadmisi ja -oskusi. Selleks toetatakse erinevate tegevuste raames ettevõtlikkuse edendamist õppeainetes, koolitatakse õpetajaid-õppejõude ja kaasatakse ettevõtjaid, et ettevõtlusõpe oleks praktilisem. Tegevuste kogumaksumus 2018. aasta lõpuni on ligikaudu 6 miljonit eurot, millest veidi üle 5 miljoni moodustab Euroopa

Sotsiaalfondi toetus ja 0,9 miljonit eurot riiklik kaasfinantseering. Programmi juhtpartnerid on Tartu Ülikool ja sihtasutuse Innove hariduse agentuur.

Ettevõtlikkuse edendamise vajadus kajastub kõikides olulisemates Pärnumaa ja Pärnu linna strateegilistes arengudokumentides (tabel 3). Pärnumaa 2030+ (2014) ja Pärnumaa Noorsootöö arengukavas 2015-2023 (2014) on otseselt välja toodud eesmärk osaleda „Ettevõtliku kooli“ programmis. Pärnu linna arengukavas aastani 2025 (2011) ja Pärnu linna haridusvaldkonna arengukava 2013-2025 (2012) on välja toodud laiema eesmärgina edendada noorte ettevõtlikkust.

Tabel 3. Ettevõtlikkuse edendamine Pärnumaa ja Pärnu linna strateegilistes dokumentides

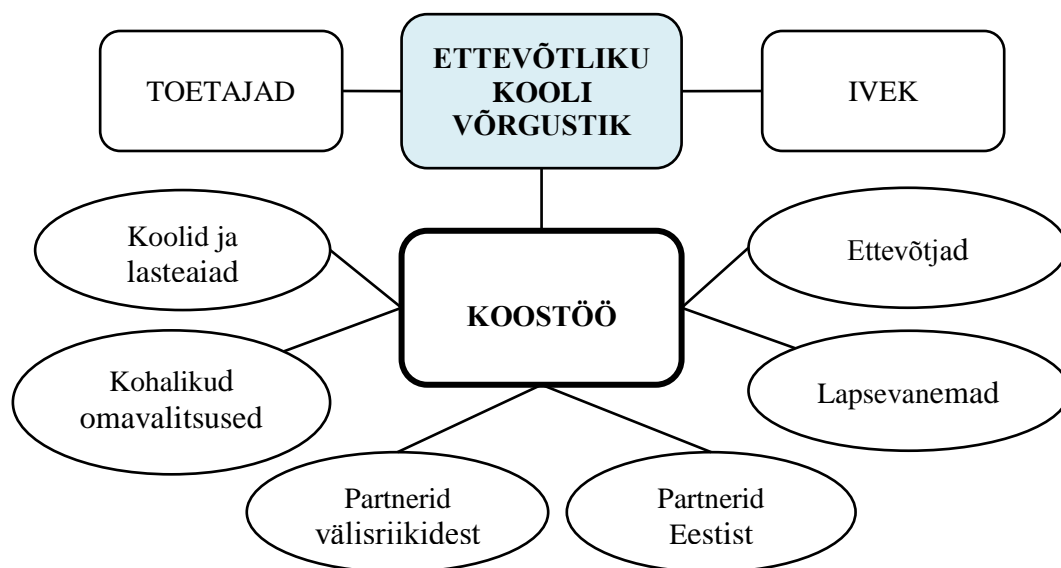
Dokumendi nimetus	Seatud eesmärk	
	Ettevõtlikkuse edendamine	Osalemine „Ettevõtliku kooli“ programmis
Pärnumaa 2030+	+	+
Pärnumaa Noorsootöö arengukava 2015-2023	+	+
Pärnu linna arengukava aastani 2025	+	
Pärnu linna haridusvaldkonna arengukava 2013-2025	+	

Allikas: Pärnumaa 2030+..., 2014; Pärnumaa Noorsootöö arengukava..., 2014; Pärnu linna arengukava..., 2011; Pärnu linna haridusvaldkonna..., 2012 (autori koostatud)

Eelnevalt kirjeldatud Haridus- ja Teadusministeeriumi algatatud EETA programmi on kaasatud ühe partnerina ka Ida-Viru Ettevõtluskeskus (IVEK), kes on käesoleva lõputöö uurimisobjektiks oleva haridusprogrammi „Ettevõtlik kool“ koordineeriv asutus. IVEK'i poolt algatatud „Ettevõtlik kool“ on haridusprogramm, mille eesmärgiks on ettevõtliku hoiaku kujundamine läbi õppetöö toetudes riiklikule õppekavale ning seeläbi parandades hariduse kvaliteeti suurendada noorte edukust elus. Programmi kodulehelt (www.evkoool.ee) pärineva info kohaselt sai programm alguse 2006.a. Ida-Virumaal. Programmi algatamise vajadus tulenes kohalike ettevõtete tunnetatud probleemist, et kooli lõpetanud noored ei vasta tööturu nõuetele, Eesti kool on väga teadmistekeskne, mistõttu koolilõpetajad on tihti vähe ettevõtlikud ja nende konkurentsivõime nii tööandjana kui töövõtjana on madal. Ka kohalike omavalitsuste juhte tegi murelikuks asjaolu, et noored ei panusta kohalikku kogukonda ja pole huvitatud kodukohta elamajäämisest. Seetõttu otsustaski IVEK luua programmi, mis aitaks senisel

haridussüsteemil muutuda ettevõtlikumaks ning kohaliku reaalse eluga paremini seostuvaks. Tegemist oli pilootprojektiga Eesti haridussüsteemis, mille loomisel võeti aluseks Šotimaa riiklik 3-18 aastaste laste ja noorte ettevõtlikkuse tõstmiseks loodud kooliprogramm „*Determined to Succeed*“ (DTS). DTS eesmärgiks oli arendada noorte hoiakuid, enesekindlust, ettevõtlikkust ja tööalaseid oskusi, valmistades neid paremini ette globaliseerunud ühiskonnas hakkama saamiseks ning edukana tegutsemiseks. Süsteem käivitati Šotimaal üleriiklikult 2004. aastal ning programmi tegevused keskendusid ettevõtlikkus- ja ettevõtlusõppe, tööpõhise kutseõppe ja karjäärikoolituste arendamisse. (*Determined to Succeed n.d*) Intervjuust „Ettevõtliku kooli“ koolitaja Kristi Goldbergiga selgus, et DTS programm on tänaseks päevaks lõpetanud oma tegevuse (K. Goldberg, e-kiri, 02.05.2016).

Programm „Ettevõtlik kool“ tegutseb võrgustiku põhimõttel (joonis 8). Võrgustiku tegutsemise eesmärkide ja nende saavutamise põhimõtete alusdokumendiks on Ettevõtliku kooli võrgustiku strateegia 2009-2025 (Ettevõtliku kooli võrgustiku...2009).

Joonis 8. Ettevõtliku kooli võrgustik (Ettevõtlik kool 2011, lk 12)

Võrgustiku missioon on sõnastatud järgmiselt: „Erinevad huvigrupid panustavad koos ühise eesmärgi nimel - tegus ja hooliv noor“ (Ettevõtliku kooli võrgustiku...2009, lk 37). Visioon: „Virumaalased on tegusad, hoolivad inimesed, kes tahavad-suudavad-teevad; nad on julged algatajad, otsivad uusi lahendusi, on motiveeritud õppima,

tegutsevad koos, püstitavad eesmärgid, saavutavad tulemusi ja on vastutustundlikud“ (*Ibid.*, lk 37). Kokkulepitud alusväärtustena nimetatakse avatust, sihikindlust, vastutustunnet ja koostöövalmidust.

„Ettevõtliku kooli“ programmi kolmeastmelist koolitusprotsessi kirjeldab tabel 4, kus on välja toodud koolituste sihtgrupp, maksumus ja koolituse eesmärgi kirjeldus. Koolitused viib läbi haridusprogrammi koolitusjuht.

Tabel 4. Haridusprogrammi „Ettevõtlik kool“ koolitusprotsess

Koolituse nimi/ kestus/ maksumus²	Koolituse sihtgrupp	Koolituse eesmärgi kirjeldus
Ettevõtliku õppe baaskoolitus/ 3 akad tundi/ 400 eurot + käibemaks	Koolieelsete lasteasutuste, üldhariduskoolide ja kutsekoolide õpetajad õppeasutuste juhid, hoolekogu liikmed, õpilasomavalitsuste liikmed, õppeasutuste tugipersonal, lapsevanemad, omavalitsuste töötajad	Mooduli läbinu mõistab, miks on vaja ettevõtlikust ning kuidas seda õppeasutuses haridusprogrammi „Ettevõtlik kool“ abil süsteemselt arendada.
Ettevõtliku õppe rakendamise koolitus/ 8 akad tundi/ 900 eurot + käibemaks	Koolieelsete lasteasutuste õpetajad ja õpetaja-abid, üldharidus- ja kutsekoolide õpetajad, õppeasutuste juhid	Mooduli läbinu oskab integreerida ettevõtliku õpet oma ainetundidesse.
Ettevõtliku õppe Standardi koolitus/ 6 tundi/ 600 eurot + käibemaks	Koolieelsete lasteasutuste õpetajad ja õpetaja-abid, üldharidus- ja kutsekoolide õpetajad, õppeasutuste juhid	Mooduli läbinu mõistab üheselt ettevõtliku õppe Standardi loogikat ja selle võimalusi ning oskab Standardit kasutada õppeasutuse sisehindamis- ning arengutööriistana.

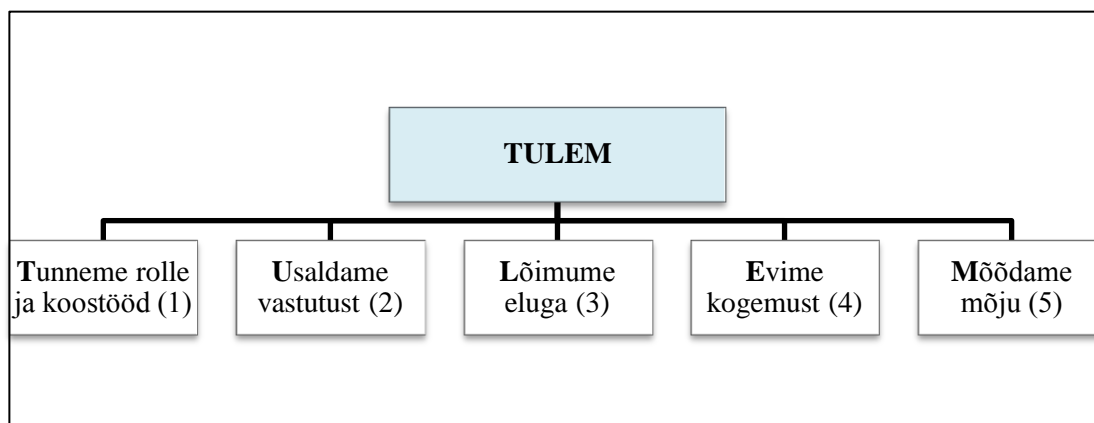
Allikas: V. Vilja, e-kiri, 17.03.2016; „Ettevõtlik kool“ koduleht (<http://evkool.ee>) (autori koostatud)

Peale liitumist avalikustab kool oma veebilehel haridusprogrammi „Ettevõtlik kool“, Euroopa Sotsiaalfondi ning Koordinaatori logod, saab lipu ja seinatahveli, kajastuse kohaliku arenduskeskuse ja „Ettevõtliku kooli“ veebilehel, arenduskeskuse igakülgse toe ettevõtlikkuse arendamisel ja enesehindamiste läbiviimisel ning aidatakse läbi viia õppeasutuse kaardistamine (V. Vilja, e-kiri, 24.03.2016).

² HTM meetme raames saavad tasuta liituda munitsipaalkoolid (põhikoolid ja gümnaasiumid). Erakoolidele ja lasteasutustele on liitumine tasuline (V. Vilja, e-kiri 17.03.2016)

Ettevõtliku kooli standard (2014) (vt lisa 1) on kvaliteeditunnuste kirjelduste ja hindamiskriteeriumite kogum, ehk mõõtevahend, mis aitab õppeasutustel hinnata oma õppeasutuse ettevõtlikkuse taset läbi sisehindamise valdkondade (eestvedamine ja juhtimine, personalivaldkond, koostöö huvigruppidega, ressurside juhtimine, õppe- ja kasvatustsükkel) ning seda edasi arendada läbi kolme standardi taseme – Baastaseme, Hõbetaseme, Kuldtaseme. Standardi Baastaseme hindamine viiakse läbi enesehindamisega eelnimetatud sisehindamise valdkondades ning selle positiivsel tulemusel saab kool või lasteaed ametlikult kasutada nimetust „Ettevõtlik kool“ või „Ettevõtlik lasteaed“. Standardi kõrgemate tasemetega (Hõbetaseme ja Kuldtaseme) hindamine koosneb kahest osast - enesehindamise läbiviimine analoogiliselt Baastaseme enesehindamisega ning tulemuste ülevaatamine koostöös välishindajaga. Hõbetaseme vääriline on kool või lasteaed, mis vastab ettevõtliku õppe kõrgema taseme kriteeriumitele kõigis olulistes lasteaia või koolielu valdkondades ning Kuldtaseme vääriline õppeasutus on tuntud ja tunnustatud kõikides standardis määratletud valdkondades juba riiklikul või rahvusvahelisel tasandil. Hindamisjärgselt kehtib standard 3 aastat. (Ettevõtliku õppe kvaliteedi...2014, lk 14-16)

„Ettevõtliku kooli“ ettevõtliku õppe protsessi kirjeldab joonis 9, mille järgi peaks ideaalis iga õpetaja oma tunni ettevalmistama ja läbi viima ettevõtlikul moel, ehk saavutama TULEM'i (Piirimägi 2011, lk 19).

Joonis 9. Ettevõtliku õppe protsess (Piirimägi 2011, lk 19)

Joonisel kirjeldatakse ettevõtliku õppe protsessi, kus igal protsessis osalejal peab olema täita kokkulepitud roll ning tehakse selleks aktiivselt üksteisega koostööd (1), õppijal on

reaalne vastutus õppeprotsessis (2), et teada saada, kuidas õpitut realses elus kasutada, kaasatakse õppetöösse koolivälised partnerid (3) ning õppija saab praktilised kogemused (nii positiivsed kui negatiivsed) õpitu elluviimisel (4). Seejuures õppeprotsessis toimib pidev tagasiside õppeprotsessi osaliste vahel nii õppijalt õpetajale kui ka vastupidi (5).

„Ettevõtliku kooli“ programmi üks oluline osa on edulugude konkurss, kus igal aastal saavad konkursile esitatud projektidest parimad esitleda oma tegemisi pidulikult auhinnagalal. 2016. aastal autasustati Eesti ettevõtlikumaid koole ja lasteaedu viies kategoorias – ettevõtlik lasteaed (Põltsamaa lasteaed Mari), parim heategu kogukonnale (Rakvere Gümnaasium), parim koostöö partneriga (Läänemaa Ühisgümnaasium), põnevaim tund (Voore Põhikool), parim noorte algatus (Leiutajate Külakool).

2.2. Uuringu tutvustus ja metoodika

Käesoleva lõputöö eesmärk on esitada ettepanekuid haridusprogrammi „Ettevõtlik kool“ tõhusamaks rakendamiseks Pärnumaal. Eesmärgi täitmiseks viib autor läbi uuringu, kus kasutatakse nii kvantitatiivset kui kvalitatiivset uurimismeetodit (tabel 5).

Tabel 5. Lõputöö uurimismeetodite tabel

Meetod	Infoallikad
Dokumendi analüüs	1) Ettevõtliku kooli võrgustiku strateegia 2009-2025 (2009); 2) Ettevõtliku õppe kvaliteeditunnused ehk STANDARD (2014); 3) Ettevõtlusõppe programm (Haridus- ja Teadusministeerium (s.a.a; s.a.b; s.a.c).
Intervjuu	1) PEAK'i noorte ettevõtlikkuse projektijuht Viivika Vilja; 2) Haridusprogrammi „Ettevõtlik kool“ koordinaator Kristi Krilovs; 3) Haridusprogrammi „Ettevõtlik kool“ koolitaja Kristi Goldberg; 4) Pärnu-Jaagupi Põhikooli direktor Katrin Uutsalu 5) Vändra Gümnaasiumi direktor Marget Privits 6) Tõstamaa Keskkooli direktor Toomas Mitt 7) Pärnu Rääma Põhikooli direktor Elmo Joa
Ankeetküsimustik	1) Pärnumaa lasteaedade ja põhikoolide juhid (vt. tabel 6)

Allikas: autori koostatud

Olles eelnevalt tutvunud „Ettevõtliku kooli“ programmi ning Haridus- ja Teadusministeeriumi poolt koostatud raamdokumentidega, viib töö autor läbi struktureerimata intervjuud PEAK'i noorte ettevõtlikkuse projektijuhi Viivika Viljaga,

haridusprogrammi „Ettevõtlik kool“ koordinaatori Kristi Krilovsiga ja koolitaja Kristi Goldbergiga. Struktureeritud intervjuud aga „Ettevõtliku kooli“ programmiga Pärnumaal liitunud nelja koolijuhiga - Pärnu-Jaagupi Põhikooli direktori Katrin Uutsaluga, Vändra Gümnaasiumi direktori Marget Privitsiga, Tõstamaa keskkooli direktori Toomas Mitti ja Pärnu Rääma Põhikooli direktori Elmo Joaga.

Et selgitada välja programmiga mitteliitunud Pärnumaa õppeasutuste valmisolek „Ettevõtliku kooli“ programmi rakendamiseks, koostab autor Pärnumaa kooli- ja lasteaiajuhtidele vastamiseks *Google Drive* keskkonnas 14 küsimusega ankeetküsimustiku (lisa 3). Küsimustik põhineb peatükis 1.2 kirjeldatud INTERREG IVC programmi raames Junior Achievement'i poolt 2011. aastal läbiviidud uuringu küsimustikul (YES 2011). Täiendavalt lisab autor küsimustikule haridusprogrammiga „Ettevõtlik kool“ seonduvad küsimused. Kuna haridusprogramm „Ettevõtlik kool“ ise käsitleb koolina nii alusharidust võimaldavat koolieelset lasteasutust kui üldhariduskooli (Piirimägi 2011, lk 11), siis saadetakse küsitlusankeet kokku 71 Pärnumaal tegutsevale lasteaia ja kooli juhile. Valimi moodustumisest annab selgema ülevaate tabel 6.

Tabel 6. Uuringu valimi moodustumine (autori koostatud EHIS andmete põhjal)

Grupi nimetus	Õppeasutuse liik/omandivorm	Kogus
Lasteaed	Koolieelne lasteasutus/munitsipaal	31
Kool	Lasteaed-põhikool/munitsipaal	12
	Põhikool/munitsipaal	18
	Gümnaasium, mille juures on põhikooli klasse/munitsipaal	1
	Gümnaasium ja põhikool, mis tegutsevad ühe asutusena/munitsipaal	6
	Gümnaasium/munitsipaal	1
	Gümnaasium/riigiomandus	1
	Kutseõppeasutus/riigiomandus	1
	Kokku	71

Allikas: Eesti Hariduse Infosüsteem (autori koostatud)

Eesti Hariduse Infosüsteemi (EHIS) andmetele tuginedes on autor moodustanud kaks uuritavat gruppi – lasteaed ja kool. Lasteaedade grupi moodustavad 31 Pärnumaal tegutsevat munitsipaal-lasteaeda. Koolide gruppi kuuluvad Pärnumaal tegutsevad

munitsipaali omandivormiga lasteaed-põhikoolid, põhikoolid, gümnaasiumid ja kutsekoolid. Kokku väljastab lõputöö autor 71 küsimustikku ning küsitlus kestab ajavahemikul 11.-18.04.2016.

2.3. Uuringu tulemused

Järgnevalt esitab lõputöö autor läbiviidud uuringu tulemused. Esmalt tutvustab autor „Ettevõtliku kooli“ programmiga seotud isikutega ja Pärnumaal „Ettevõtliku kooli“ programmiga liitunud õppeasutuse juhtidega läbiviidud intervjuude tulemusi ning seejärel esitab programmiga mitte-liitunud õppesutuste juhtide küsitluse vastused.

PEAK'i noorte ettevõtlikkuse projektijuht Viivika Vilja annab intervjuus ülevaate Pärnumaal toimunud noorte ettevõtlikkuse koolitustest ja infopäevadest järgmiselt: „„Ettevõtliku kooli“ teema jõudis aktiivsemalt Pärnumaale 2014. aastal, kus edulugude konkursist võttis osa kaks Pärnu linna kooli, 2015. aasta edulugude konkursist võttis osa juba viis Pärnumaa kooli. 2015. aasta alguses korraldas PEAK Pärnu linna ja maakonna koolide esindajatele „Ettevõtliku kooli“ rakenduskoolituse, eesmärgiga tutvustada „Ettevõtliku kooli“ ideed. Esindatud oli viis linna kooli. Mõned päevad hiljem Pärnu maakonna koolidele toimunud koolitusel osales kuus Pärnu maakonna kooli, üks Pärnu linna kool ja Pärnu Maavalitsus. 2016. aastal märtsis korraldas PEAK Pärnumaa haridustöötajatele infopäeva, kus muuhulgas käsitleti ka „Ettevõtliku kooli“ teemat“ (V. Vilja, suuline vestlus, 17.03.2016).

Intervjuust Pärnu-Jaagupi põhikooli direktori Katrin Utsaluga selgub, et „Ettevõtliku kooli“ idee jõudis Pärnumaale juba 2010.aastal. Katrin Utsalu selgitab oma intervjuus: „Programm oli selleks ajaks jõudnud sinnamaani, et nad olid valmis oma kogemust jagama ning nad kontakteerusid Pärnu Linnavalitsusega Pärnumaa Ettevõtlus- ja Arenduskeskuse (PEAK) kaudu. Minul kui Pärnu Linnavalitsuse haridusnõunikul paluti korraldada linna kooli direktoritele koosolek, et tutvustada „Ettevõtliku kooli“ programmi ja Ida-Virumaa kogemust. Koolidirektorite vastukaja oli äärmiselt negatiivne ja sinna see jäigi“. Seepeale algatas Katrin Utsalu Noorte Ettevõtlikkuse Ümarlaua, kus hakkasid koos käima need linna koolide juhid, kes olid huvitatud noorte ettevõtlikkuse edendamise teemast. K. Utsalu selgitab: „Rääma ja Vanalinna kool

nägid, et see sobiks neile - nemad moodustasid peamise tuumiku Ümarlauas ning korraldasid igal aastal toredaid sündmusi“ (K. Uutsalu, suuline vestlus, 22.03.2016).

Intervjuust „Ettevõtliku kooli“ koordinaatori K. Goldbergi ja koolitaja K. Krilovsiga selgub, et tänu EETA tegevusele on alates 2016. aastast haridusprogrammi „Ettevõtlik kool“ koolitused üldharidus- ja kutsekoolidele tasuta ning programmiga liitumine on saanud uue hoo sisse. „Tasuta koolitused ei laiene lasteaedadele - lasteaedadele leiab rahastust iga maakondlik koordinaator. Rahastusallikad on maakonniti erinevad - levinuim on Euroopa Liidu Regionaalarengu Fondist rahastatav „Piirkondlikud algatused tööhõive ja ettevõtlikkuse edendamiseks (PATEE)“ (K. Goldberg, e-kiri, 02.05.2016). Koostöös kutsekoolidega arendatakse hetkel „Ettevõtliku kooli“ ettevõtlikku enesehindamismudelit (Standardit) nii, et see oleks sobilik ka kutsekoolidele“. „Hetkel käib tegevus kõikides maakondades ning kui enne 2016. aastat oli võrgustikuga liitunud 17 kooli ja 5 lasteaeda Ida-Virumaalt, siis praeguseks hetkeks on liitumisprotsessis juba üle 30 kooli üle terve Eesti“ (K. Goldberg, e-kiri, 02.05.2016). Prognoosi kohaselt suurendatakse järgmise kolme aasta jooksul võrgustiku õppeasutuste arvu 112-ni, sealhulgas Pärnumaal loodetakse võrgustikuga liita 2018. aasta lõpuks 12 õppeasutust (K. Krilovs, e-kiri, 13.04.2016). Täpne prognoos maakondade ja aastate lõikes on esitatud töö lisas 2.

V. Vilja andmetele tuginedes on 2016. a. algusest Pärnumaal liitunud „Ettevõtliku kooli“ programmiga neli kooli - Pärnu-Jaagupi Põhikool, Vändra Gümnaasium, Tõstamaa Keskkool ja Pärnu Rääma Põhikool (V. Vilja, e-kiri, 17.03.2016) ning projektipõhiselt on Pärnu linn rahastanud kahe Pärnu linna lasteaia (Pärnu Lasteaed Pillerpall ja Pärnu Päikesejänku Lasteaed) baaskoolitust. (V. Vilja, e-kiri, 22.12.2016). Intervjuud kolme koolijuhiga (Pärnu Rääma Põhikooli direktoriga ei õnnestunud autoril intervjuud läbi viia) annavad ülevaate programmiga liitumise põhjustest, läbitud koolituste asjalikkusest, ootustest programmile.

„Ettevõtliku kooli“ programmiga on eelnimetatud koolijuhid otsustanud liituda, sest:

- „pean lastes ja noortes ettevõtliku ellusuhtumise arendamist väga oluliseks. Passiivsust ja ükskõiksust on ümbritsevas elus väga palju ja tavapärane kooliõpe pigem toetab "minust ei sõltu midagi"-mõtte juurdumist, kui ärgitab noori aktiivselt

tegutsema. Leidsin, et Ettevõtliku Kooli programmis osalemine annab hea struktuuri noorte ettevõtlikkuse toetamiseks ja annab õpetajatele juurde uusi ideid, kuidas õppetööd põnevamal moel korraldada.“ (K. Uutsalu)

- „Ettevõtliku kooli“ programm võimaldab ettevõtlikkuse teema rakendamist koolis terviklikult st programmis osalev kool saab kaasa nn tööriistad, mida saab igapäeva elus kasutada. Näiteks standard, sisehindamiseks vajalikud materjalid, koolitus jms“ (M. Privits).
- „Meeldib EK vaatenurk ja olemus. Kool teeb mitmesuguseid ET-ga seotud tegevusi nagunii, miks siis mitte liituda. Saab senised tegevused paremini läbi mõelda ja planeerida“ (T. Mitt).

Läbitud „Ettevõtliku kooli“ programmi koolitused on olnud M. Privitsa sõnul „asjakohased ja praktilised, koolitajad asjalikud. Oluline on see, et nad on ka praktikud, mitte ainult teoreetikud“. K. Uutsalu lisab, et koolitused „tõid koolimeeskonna kokku - esimest korda kooli ajaloos nähti ennast ühtse meeskonnana koristajatädidest juhtkonna liikmeteni. Koolitusele pidin suunama küll inimesi peaaegu et vägisi, aga esimene samm kooli kui tervikliku organisatsiooni loomisel on tehtud. Õppida on aga veel väga palju“.

Küsimusele, millised on koolijuhi ootused programmile ja selle mõjule tulevikus vastab T. Mitt: „Koostöö, koostöö, koostöö. Praktikate jagamine = arenguimpulss“. K. Uutsalu loodab, et „et järjest enam hakkame tundides kasutama aktiivsemaid õppemeetodeid, et oskame suunata õpilast vastutama oma õppetegevuse eest, selles osalemises initsiatiivi võtma, et meie õpetajate vaheline koostöö süveneks ning kogu koolipersonali nähakse ühise asja eest väljas olevana.“ M. Privits tõdeb, et „Ootused programmile on loomulikult suured, loodame, et programmi abiga on meil võimalus kiiremini ja tõhusamalt rakendada uut õpikäsitust. Muuta koolipäevad huvitamaks, õppekava atraktiivsemaks, samuti pakkuda õpetajatele võimalust teha asju teisiti ja toetada neid selles. Läbi selle tõsta õpilaste õpimotivatsiooni ja pakkuda võimalusi läbi kogemuse õppimiseks“.

Viimase küsimusena palus lõputöö autor koolijuhtidel avaldada arvamust, mida peaks tegema, et ettevõtliku hoiaku kujundamine saaks õppetöös oluliseks ja seda väärtustataks. Koolijuhtide vastused olid järgmised:

- „Mida hinnatakse ja väärtustatakse juhtide poolt, seda hinnatakse ka ühiskonnas. Kui suudame alates ministeeriumide inimestest vabariigi valitsuseni välja panna väärtustama inimeste ettevõtlikkust, siis valitakse seda teed senisest rohkem. See töötab - mida mõõdad, seda saad“ (K. Uutsalu).
- „Ühiskondlik ootus ja aeg nõuavad seda. Liitunud koolid saavad ise palju ära teha, reklaamides oma tegevusi ja tuues välja õpilaste ja lastevanemate rahulolu. Kui õpilased seda naudivad ja sellest lugu peavad, siis ongi reklaam tehtud“ (M. Privits).
- „Muuta RÕK, vähendade ainekavade mahtu ja ettevõtlikust rohkem sisse tuua ka riiklikul tasandil. Kaotada tasemetööd ja ühtsete materjalidega lõpueksamid – võrdlustabelid ning anda rohkem aineõpetajale aega/ruumi ettevõtlikusega tegelemiseks“ (T. Mitt).

Järgnevalt esitab lõputöö autor ankeetküsimustiku abil läbiviidud uuringu tulemused, mille eesmärk oli selgitada välja „Ettevõtliku kooli“ programmiga Pärnumaal mitte-liitunud koolijuhtide isiklik hoiak koolisüsteemis ettevõtlikkuspädevuse arendamise suhtes ning nende teadlikkus haridusprogrammist „Ettevõtlik kool“.

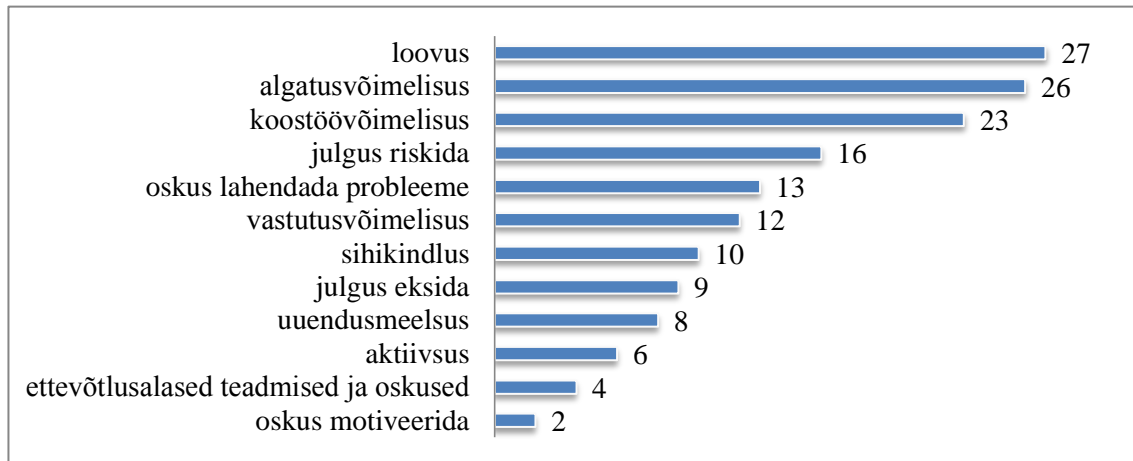
Tabel 7. Küsitlusele vastamise aktiivsus ja osakaal valimist õppeasutuse liikide lõikes

Õppeasutuse liik	Väljastatud küsimustikke	Vastajaid	Vastamise aktiivsus (%)	Osakaal valimist (%)
Lasteaed	31	18	58%	45%
Kool	40	22	55%	55%
Kokku	71	40		100%

Allikas: autori koostatud

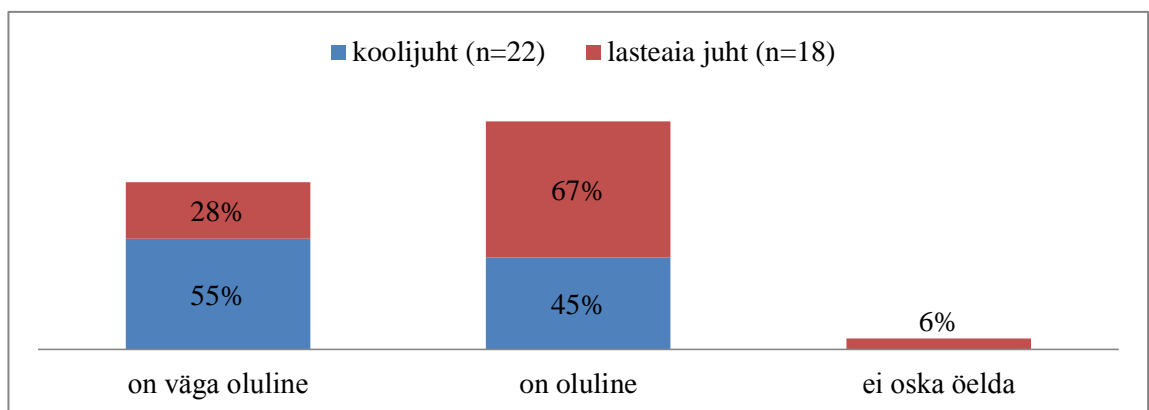
Eeltoodud tabelist 7 selgub, et vastuseid saadi 40 õppeasutuse juhilt, sealhulgas lasteaedade juhid osalesid uuringus veidi aktiivsemalt (58%) kui koolide juhid (55%). Osakaal valimist näitab, et uuringu tulemustes on 55% ulatuses esindatud koolijuhtide seisukoht ning 45% ulatuses lasteaia juhtide arvamus. Olulisemates küsimustes esitab autor eraldi lasteaia ja kooli juhtide hinnangud.

Joonis 10 toob välja, milliste omaduste ja oskustega kirjeldavad uuringus osalenud õppeasutuste juhid kõige enam ettevõtlikku õpilast. Vastustest ilmneb, et ettevõtlik õpilane (joonis 10) on eelkõige loov (27), algatusvõimeline (26) ja koostöövõimeline (23).

Joonis 10. Kooli ja lasteaia juhtide hinnang ettevõtlikku õpilast iseloomustavate omaduste ja oskuste osas, n=40 (autori koostatud)

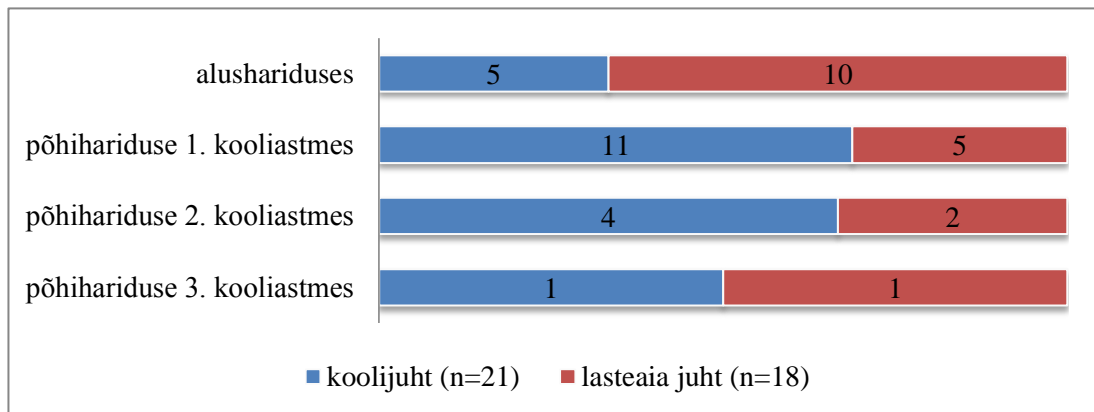
Joonis 11 selgub, et 55% kooli- ja 28% lasteaiajuhtidest peab ettevõtliku hoiaku kujundamise vajalikkust koolisüsteemis väga oluliseks.

Joonis 11. Kooli ja lasteaia juhtide hinnang ettevõtliku hoiaku kujundamise vajalikkuse kohta, % (autori koostatud)

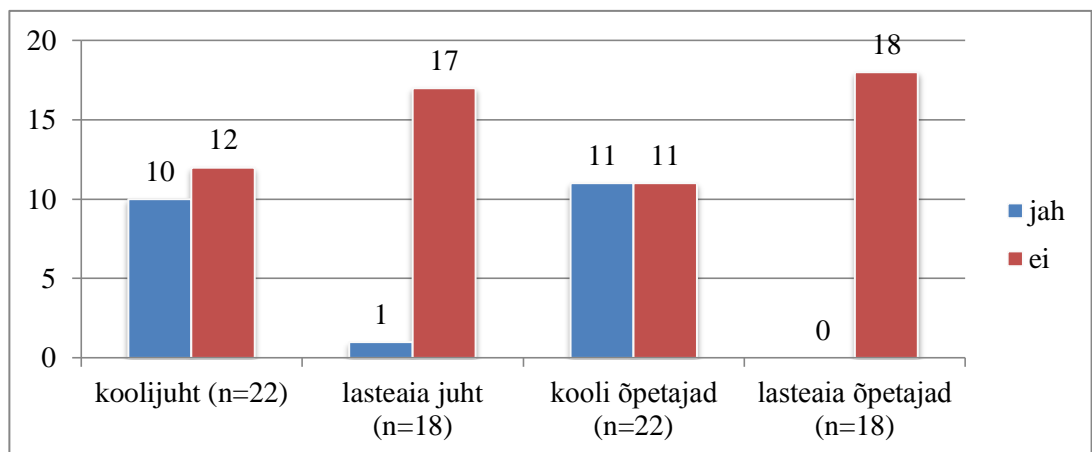
Olulise suunana õppetöös mainib ettevõtlikkuse arendamist 67% koolijuhte ja 45% lasteaiajuhte. 6% vastanutest ei oska oma arvamust antud küsimuses avaldada.

Joonis 12 toob välja, et koolijuhtide arvamusel on kõige optimaalsem alustada lapse/noore ettevõtliku hoiaku arendamisega põhihariduse esimeses kooliastmes ehk algklassides, kuid lasteaiajuhtide hinnangul peaks alustama varem, ehk lasteaias.

Joonis 12. Kooli ja lasteaia juhtide seisukoht, millisel haridustasemel alustada ettevõtliku hoiaku arendamisega (autori koostatud)

Küsimuste 5-8 eesmärgiks oli selgitada välja õppeasutuse juhtide ja personali osalemine ettevõtlikkusalasel täiendkoolituse või infopäeval ning tuua välja mis on selle koolituse või infopäeva tulemusel muutunud kooli juhtimises ja/või õppetöös.

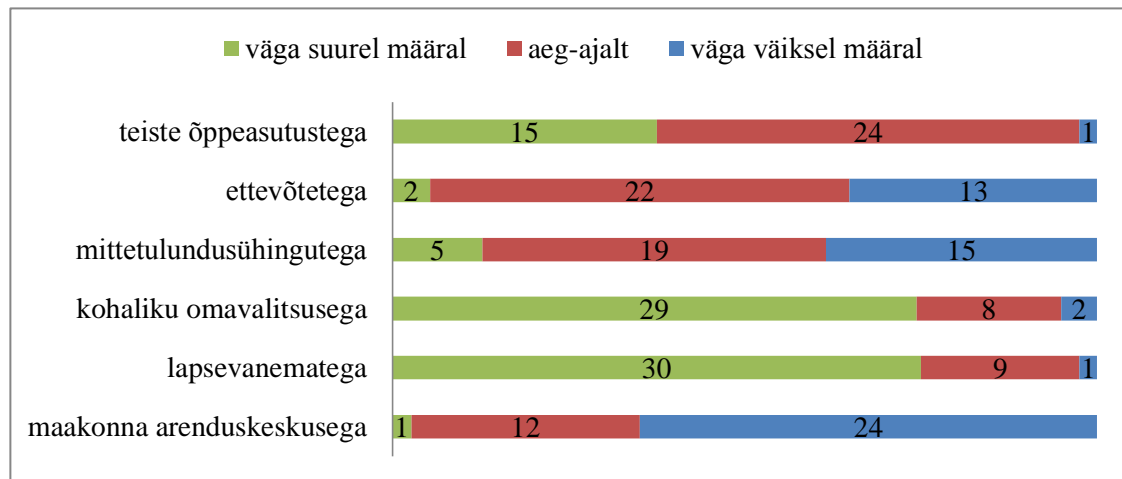
Joonis 13. Kooli ja lasteaia juhtide ning õpetajate osalemine ettevõtlikkusalasel kursusel/koolitusel/infopäeval viimase 12 kuu jooksul (autori koostatud).

Eeltoodud jooniselt 13 selgub, et viimase kaheteist kuu jooksul on ettevõtlikkuse temaatikat puudutanud kursusest/koolitusest/infopäevast osa võtnud kümme (10)

uuringus osalenud koolijuhti. Üksteist (11) koolijuhti on märkinud, et tema juhitas koolis on õpetajad osalenud vastaval koolitusel. Lasteajajuhtide ja -õpetajate ettevõtlikkusala info ja koolitus aga on olematu – vaid üks lasteaia juht on märkinud, et ta on ise osa saanud koolitusest või infopäevast, kuid lasteaia õpetajatel ei ole käesoleva uuringu tulemuste põhjal selleks võimalust olnud. Seda tulemust saab autor selgitada asjaoluga, et märtsis 2016 PEAK'i korraldatud infopäevale, kus käsitleti muude teemade hulgas ka „Ettevõtliku kooli“ programmi, olid kutsutud vaid koolide juhid. Lasteaia juhid infopäeval osalemiseks kutset ei saanud, kuna neile on programmi koolitused tasulised. Järgnevalt paluti nendel koolijuhtidel, kes märkisid, et nad on osalenud koolitusel või infopäeval, tuua välja mis on muutunud koolituse tulemusel kooli juhtimises ja õppetöös. Tulemustest ilmneb, et vaid pooltel koolitusel või infopäeval osalenud õppeasutustel on toimunud muutused koolijuhtimises, nt. „teadlikkuse suurenemine“, „suurem avatus kutsumaks välisloenguid“, „rohkem tähelepanu laste poolt algatatud tegevuste planeerimisel igapäevasesse õppe ja kasvatustöösse“, „muutunud on enesehindamine ja õppekava on uuendamisel“, „liitumine projektiga „Ettevõtlik kool““. Üks koolijuht toob välja, et kuna „tema ise koolijuhina väärtustab noorte ettevõtlikkuse toetamist, on ka õpetajate seas saanud see teema olulisemaks“. Samas toovad mitmed koolijuhid välja, et koolituse või infopäeva tulemusel „otseselt ei ole kooli juhtimises midagi muutunud“, „ei ole veel kooli õppekavasse ettevõtlusõpet jõutud integreerida“, „hetkel on kõik samamoodi“. Küsimusele, mis on koolituse või infopäeva tulemusel muutunud õppetöös, vastati: „lisasime kooli õppekavasse valikainena ettevõtluse“, „õpetajad vähemalt mõtlevad oma poolt korraldatava õppetöö mõjule õpilase ettevõtlikkusele“, „õpetajad otsisid enam võimalusi meeskonnatöoks, koostöoks“, „kutsutud kooli esinema kohalikke ettevõtjaid“, „tunnid on muutunud huvitavamaks, õpilastel on võimalus ise rohkem oma koolielu korraldamises kaasa rääkida“. Kuid õppeasutuse juhtide vastustest jäi kõlama ka pessimistlikumaid noote, nagu näiteks „koolitus ei muuda“, „puudub ülevaade“.

Üheksas küsimus puudutas õppeasutuse koostöökultuuri ning tulemustest selgub (joonis 14), et kõige suuremal määral tehakse koolide ja lasteaedade juhtide hinnangul koostööd lastevanematega (30) ja kohaliku omavalitsusega (29). Vaid kahel korral mainiti väga suurt koostööd ettevõtetega, pigem on sellised ettevõtmised aeg-ajalt (22) või väga väiksel määral (13). Õpilase ettevõtlikkuse kujundamise seisukohalt on aga

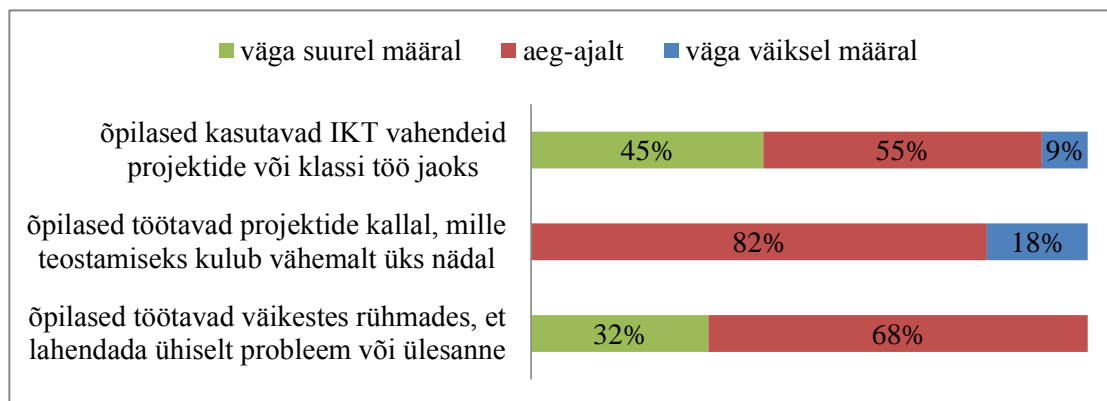
üks olulisemaid ettevõtjate kaasamine kooliellu. Tulemustest selgus ka, et maakonna arenduskeskusega teevad õppeasutused koostööd vaid aeg-ajalt (12) või väga väiksel määral (24).

Joonis 14. Koolide ja lasteaedade koostöö sidusgruppidega juhtide hinnagul, n=40 (autori koostatud)

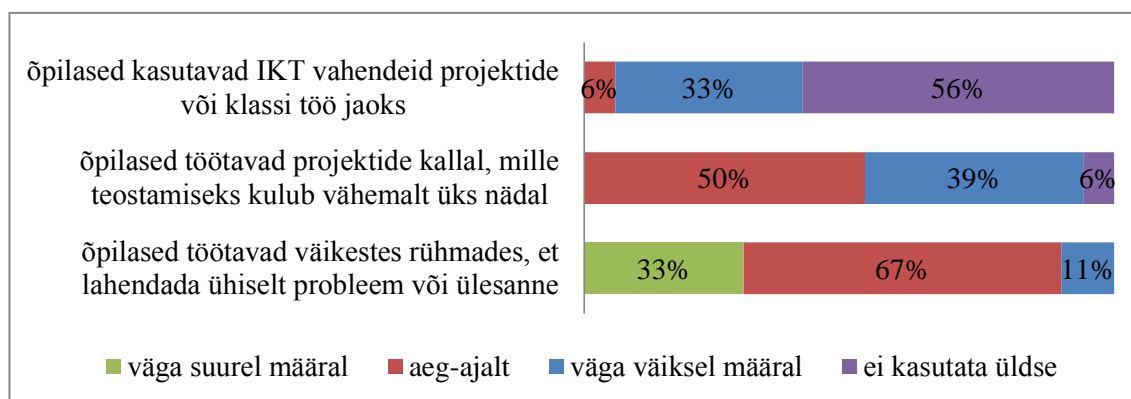
Küsimustiku kümnenda küsimuse „Millisel määral kasutatakse Teie koolis järgmisi aktiivõppemeetodeid?“ eesmärk oli teada saada kuivõrd rakendatakse õppetöös aktiveerivaid õppemeetodeid ning kuivõrd õpilased on õppeprotsessi kaasatud. Vastajatel tuli hinnata oma õppeasutuse põhjal, mil määral kasutatakse õppetöös grupitööd, projektitööd ja IKT vahendeid. TALIS uuring (OECD, 2014) kasutab neid indikaatoreid, kuna leiab, et selliste õppemeetodite rakendamine on tihedalt seotud õpilaste aktiivsusega õppeprotsessis. Siinkohal toob autor taas eraldi välja lasteaedade ja koolide tulemused. Koolijuhtide hinnangul (joonis 15) on õpilaste töötamine gruppides üsna sage õppemeetod koolis – 32% koolidest kasutab sellist aktiivõppemeetodit väga suurel määral ning 68% aeg - ajalt. Sellist kooli, kus õpilased töötaksid vaid individuaalselt uuringu tulemuste põhjal Pärnumaal ei ole. Projektitööd, mille teostumiseks kulub vähemalt üks nädal, kasutatakse aga koolides tunduvalt vähemal määral – 82% koolijuhtidest vastab, et selliste projektidega töötavad õpilased aeg – ajalt ning 18% arvab, et väga väiksel määral. Seega projektitöö aktiivõppemeetodina ei ole koolides levinud õppevorm ning väga suurel määral ei kasutata seda üheski uuringus osalenud koolis. Info ja kommunikatsioonitehnoloogia (IKT) vahendeid kasutab väga

suurel määral 45% uuringus osalenud koolidest. Vaid 9% uuringus osalenud koolijuhtidest nendib, et nende koolis kasutatakse õppetöös IKT vahendeid vaid vähesel määral.

Joonis 15. Aktiivõppemeetodite kasutamise sagedus Pärnumaa koolides koolijuhtide hinnangul, %, n=22 (autori koostatud)

Lasteaiajuhtide hinnangul (joonis 16) on lasteaedades kõige levinum välja pakutud aktiivõppemeetodist grupitöö – 33% uuringus osalenud lasteaedades kasutab seda õppetöös väga suurel määral.

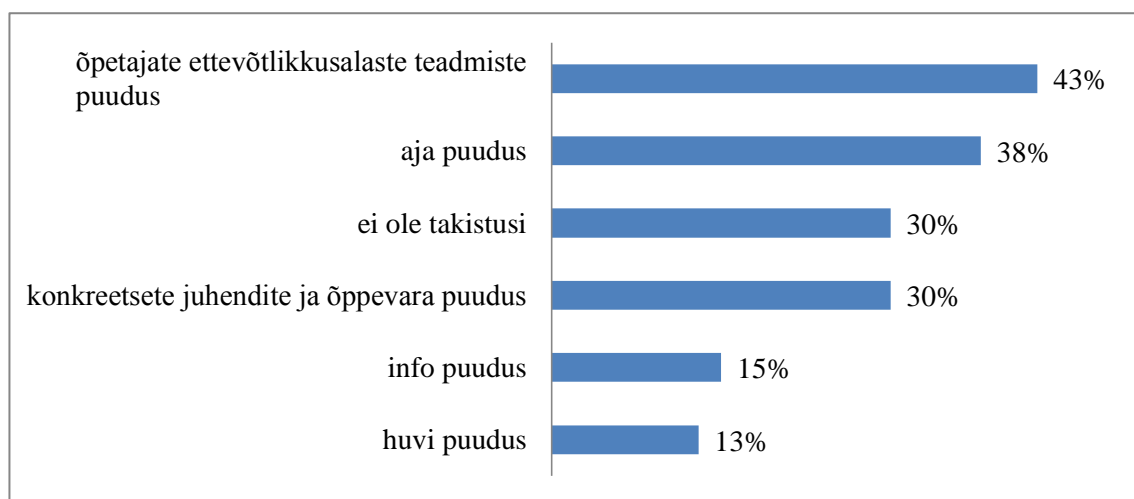

Joonis 16. Aktiivõppemeetodite kasutamise osakaal Pärnumaa lasteaedades juhtide hinnangul, %, n=18 (autori koostatud)

Aeg-ajalt kasutatavad pooled küsitletud lasteaedades tegevuse mitmekesistamiseks ka projektitööd. IKT kasutamise poolest tuleb aga väga suur erinevus koolidega – 56% lasteaedades ei kasuta IKT vahendeid õppetöös üldse ning 33% teeb seda väga väiksel määral. Tulemus on muidugi oodatav ning laste aktiveerimiseks alushariduses on ka

palju sobivamaid meetodeid, nagu näiteks õuesõpe. Samas on ka lasteaedades oluline ajaga kaasas käia ning IKT vahendid annavad võimaluse rikastada igapäevast õppetööd.

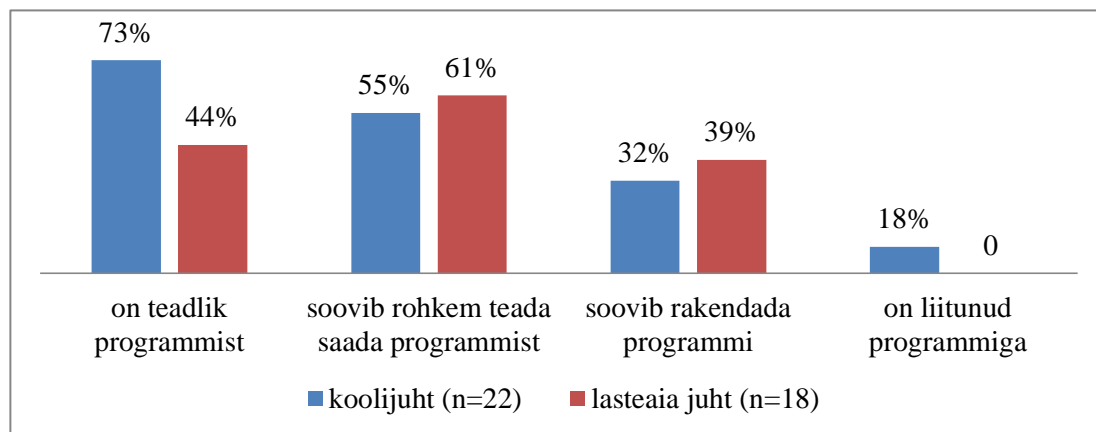
Uuringu küsimustiku 11. küsimuse eesmärk oli selgitada välja, milliseid takistusi näevad õppeasutuste juhid õpilaste ettevõtlikkuse kujundamisel oma õppeasutuses. Jooniselt 17 selgub, et 30% õppeasutuse juhte ei näe üldse takistusi ettevõtlikkuspädevuse juurutamisel oma õppeasutuses. Samas toovad vastused välja, et kõige suurema takistusena ettevõtlikkuse rakendamisel õppetööse nähakse õpetajate ettevõtlikkusosalaste teadmiste puudust (43%) ehk tunnetatakse vajadust asjakohase koolituse ja info järgi. 38% juhtidest märgib, et takistavaks teguriks on ajapuudus. Takistava tegurina nähakse ka konkreetsete juhendite ja õppevara puudust (30%) ja infopuudust (15%). 13% juhte toob välja, et ettevõtlikkuse edendamine ei ole nende õppeasutuses prioriteetne valdkond.

Joonis 17. Ettevõtlikkuse edendamisel tajutud takistuste osakaal kooli ja lasteaia juhtide hinnangul, % , n=40 (autori koostatud)

Küsimustiku viimased kolm küsimust käsitlesid otseselt haridusprogrammiga „Ettevõtlik kool“ seonduvat. Joonis 18 kirjeldab, kui teadlikud on õppeasutuste juhid programmist „Ettevõtlik kool“ ning millised on nende hoiakud programmi suhtes. Tulemustest selgub, et enamus uuringus osalenud koolijuhtidest on teadlikud programmist (73%), soov rohkem infot saada „Ettevõtliku kooli“ programmi kohta on 55% vastanud koolijuhtidest ning 32% koolijuhtidest on veendunud, et soovivad programmiga liituda. Lasteaia juhtide seas on teadlikkus väiksem, vaid 44% lasteaia

juhtidest on kuulnud vastavast programmist, kuid võrreldes koolijuhtidega on nende soov rohkem programmist teada saada suurem (61%) ning liituda soovivad 39% vastanud lasteaia juhtidest.

Joonis 18. Kooli ja lasteaia juhtide teadlikkuse haridusprogrammist „Ettevõtlik kool“ ja hoiakud edasiseks tegutsemiseks, % (autori koostatud)

„Ettevõtliku kooli“ programmiga on Pärnumaal liitunud neli kooli, moodustades uuringus osalenud koolijuhtidest 18% ning lasteaedu Pärnumaal programmiga liitunud ei ole. Samas on neli lasteaia juhti lisanud: „lasteaedadel puudub võimalus selle programmiga liitumiseks“, „lasteaedades on üsna raske rakendada nimetatud haridusprogrammi“. Kommentaaride põhjal saab autor väita, et lasteaiad on väga huvitatud programmist ja selle rakendamisest oma õppeasutuses, kuid kuna lasteaedadele tasuta koolitused ei rakendu, ei ole lasteaedadel võimalik oma väikeste eelarveliste vahendite tõttu programmiga liituda.

Samuti soovis autor teada saada, millise kanali kaudu on info haridusprogrammist „Ettevõtlik kool“ jõudnud õppeasutuse juhtideni. Valdavalt saadi vastav info meedia, interneti, Õpetajate Lehe, kolleegi kaudu ja osaledes koolijuhtide infopäeval. Paar vastajat nimetas, et nad on juba aastaid olnud teadlikud programmist „Ettevõtlik kool“, tegutsenud „Ettevõtliku kooli“ põhimõtetel ning osalenud ka maakonna arenduskeskuse korraldatud „Ettevõtliku kooli“ konkurssidel. Siit ilmneb, et kuigi Pärnumaal on tänaseks päevaks liitunud haridusprogrammiga vaid neli kooli, on nii mõnedki teised koolid rakendanud oma õppetöös „Ettevõtliku kooli“ põhimõtteid, kuid senini ei ole „lepinguliselt liitunud eelkõige just kõrge litsentsitasu pärast“.

2.4. Uuringu järeldused ja ettepanekud

Järgnevalt teeb autor dokumendianalüüsi, intervjuude ja ankeetküsitluse tulemuste sünteesi põhjal järeldused, milline on Pärnumaa koolide ja lasteaedade valmisolek haridusprogrammi „Ettevõtlik kool“ rakendamiseks ning esitab ettepanekud programmi tõhusamaks rakendumiseks Pärnumaal.

Õpilase ettevõtlikkuse arendamiseks on kõige olulisem, et koolijuht ja õpetajad mõistaksid ettevõtlikkuse sisulist tähendust ning väärtustaks selle edendamise vajadust. Oluline on mõista, et ettevõtlikkus on eelkõige hoiak ja ettevõtlik tegutsemine, mille esile kutsumiseks õpilases on vaja arendada selliseid ettevõtlikule inimesele omaseid isikuomadusi ja oskusi nagu algatusvõime, juhtimis- ja koostöövõime, probleemilahendamise- ja planeerimisoskus, loovus, enesetõhusus, orienteeritus saavutustele ja riskivalmidus. Selliselt kirjeldasid ettevõtlikku õpilast ka uuringus osalenud kooli ja lasteaia juhid - kõige enam läbi loovuse (27), algatusvõimelisuse (26), koostöövõimelisuse (23) ja riskijulguse (16). Vaid neli vastajat pidasid ettevõtliku õpilase puhul tähtsaks ettevõtlusalaseid teadmisi ja oskusi. See tulemus annab autorile aimu, et koolijuhid eristavad ettevõtlikkusõppe ja ettevõtluseks ettevalmistava õppe sisulist tähendust.

Samuti selgus uuringust, et ettevõtliku hoiaku kujundamise vajalikkuses enamus uuringus osalenud Pärnumaa õppeasutuste juhte ei kahtle - neljakümnest uuringus osalenud koolijuhist vaid üks ei osanud oma seisukohta avaldada, kuid ülejäänud pidasid ettevõtliku hoiaku kujundamist koolisüsteemis oluliseks (56%) või isegi väga oluliseks (44%). Seisukohta, et ettevõtliku hoiaku kujundamine ei ole formaalhariduse ülesanne, ei avaldanud ükski juht. Samuti kattusid uuringu tulemused esimeses peatükis välja toodud teooriaga, mis rõhutavad vajadust alustada ettevõtliku hoiaku vastu huvi äratamist võimalikult varases lapseas. Pärnumaa kooli ja lasteaia juhid ei arva, et ettevõtlikkuse kujundamisega tuleks alustada alles gümnaasiumi- ja kutsehariduses või et see võiks olla üldse ainult huvihariduse valdkonna ülesanne. Kõige optimaalsemaks peavad koolijuhid alustada ettevõtliku hoiaku kujundamisega algklassides ning lasteaia juhid arvavad, et ettevõtliku hoiaku kujundamisega peaks alustama juba varem, ehk lasteaias. Selline õppeasutuse juhtide hoiak on heaks eelduseks haridusprogrammi

„Ettevõtlik kool“ Ida-Virumaa õppeasutuste hea kogemuse laialdasemaks levikuks Pärnumaal.

Peatükis 1.3 kirjeldatud teooriate kohaselt võivad ettevõtliku hoiaku ja käitumise kujundamisel tavapärased õppemeetodid (õpiku lugemine ja õpetaja kuulamine) olla mitterakendatavad. Seega tuleks õpetamispraktikas kasutada eelkõige aktiivõppemeetodeid. Uuringust selgus, et sarnaselt TALIS 2013 Eesti tulemustele kasutatakse Pärnumaa koolides aktiveerivat õpetamispraktikat (grupitöö, projektitöö ja IKT) suhteliselt vähe - IKT vahendeid vaid 45%-l ja grupitööd 32%-l uuringus osalenud Pärnumaa koolides ning projektitöö ei ole enamikes uuringus osalenud koolides üldse levinud õppevorm. Lasteaia juhtide vastustest selgus, et 56% lasteaedades ei kasuta IKT vahendeid õppetöös üldse, kõige suuremal määral kasutatakse aktiivõppemeetodina grupitööd (33%) ning projektitöö vormi vaid aeg-ajalt. „Ettevõtliku kooli“ programmi Ida-Virumaa parimaid praktikaid analüüsides saab aga autor väita, et projektitöö on üks peamisi vahendeid laste ettevõtlikkuse ilmnemiseks nii lasteaedades kui koolides ning lisaks suurepärane võimalus kogu õppetegevuse mitmekesistamisel. Autori arvates on aktiveerivate õpetamispraktikate vähese kasutamise põhjus eelkõige õppematerjalide vähesus, õpetajate vähesed oskused ning kesised finantsvahendid IKT vahendite soetamisel. IKT vahendid lasteaedade õppetöös ei oma autori arvates ka väga suurt rolli, kuid laste töö gruppides, mis annab lastele suurema vabaduse valikuid teha ja õpetab meeskonnatööoskust ning projektitöö, mis paneb tegutsema eesmärgi saavutamise nimel, on nii lasteaedades kui koolides olulise tähtsusega ettevõtliku hoiaku edendamisel.

Ettevõtlike inimeste kujundamisel ning „Ettevõtliku kooli“ programmi kontseptsiooni kohaselt on väga oluline koostöö partneritega, eesmärgiga siduda õpitu päriseluga ja panustada kohaliku kogukonna heaks. Uuringu tulemustest selgub, et kõige suuremal määral tehakse koolide ja lasteaedade juhtide hinnangul koostööd lapsevanematega (30), kohaliku omavalitsusega (29) ja teiste õppeasutustega (15). Väga väiksel määral aga on koostöiseid tegevusi piirkondliku maakonna arenduskeskusega (24) ning kohalike mittetulundusühingute (15) ja ettevõtetega (13). Autori arvates tasuks õppeasutustel proovida luua suhted just oma piirkonna ettevõtetega, kuna paljud lastevanemad töötavad seal. Tõenäoliselt aga ei jää koolides õpetajatel oma

aineõpetamise ja muude kohustuste kõrvalt aega selliseks tegevuseks. „Ettevõtliku kooli“ programm annab aga selleks praktilised juhendmaterjalid ning programmi standardi kohaselt määratakse programmiga liitunud koolis programmi tegevust koordineeriv isik kelle ülesandeks on püüda leida kohalikest ettevõtetest sobivad koostööpartnerid ja läbi erinevate koostöövormide (õpilaste külaskäik ettevõttesse, ettevõtjate külaskäik kooli ja tunni andmine) tuua reaalne tööelu õpilastele lähemale. Pärnumaal „Ettevõtliku kooli“ programmiga liitunud Vändra Gümnaasium, Pärnu-Jaagupi Põhikool, Tõstamaa Keskkool ja Pärnu Rääma Põhikool on aktiivses koostöös kohalike ettevõtetega ning selle eest palvinud tunnustust ka „Ettevõtliku kooli“ võrgustiku edulugude konkursil (vt. lisa 4). „Ettevõtliku kooli“ võrgustiku ühistegevused Eestis ja Pärnumaal on alles väljaarendamisel (V. Vilja, e-kiri, 17.03.2016) ning see on ka ilmselt põhjus, miks uuringu tulemustel on õppeasutuste koostöö maakonna arenduskeskusega nii vähene. Oluline on suurem teavitustöö, mis on ka töö teoorias välja tooduna üks olulisi tegureid sihtgruppide hoiakute mõjutamisel ning ettevõtlikkuse ja ettevõtlusõppe olulisuse teadvustamisel. PEAK peab tegema rohkem teavitustööd õppeasutustes nende poolt pakutavate teenuste osas. Näiteks pakub PEAK koolidele tasuta bussitransporti õppekäikudeks ettevõtetesse, mille kaudu õpilased saavad parema ülevaate kodumaakonna põnevatest töövõimalustest ning teevad teadlikumaid erialavalikuid.

Töö esimeses peatükis välja toodud Ruskovaara ja Pihkala (2013) seisukoht, et õpetajatel on vähesed teadmised ja vahendid õpilaste ettevõtlikkuspädevuse arendamiseks sai kinnitust ka läbiviidud uuringu tulemuste põhjal. Pärnumaa koolide ja lasteaedade juhtide hinnangul on õpilaste ettevõtlikkuse kujundamisel kõige suuremaks takistuseks õpetajate ettevõtlikkusosalaste teadmiste puudus (43%), juba eelnevalt mainitud ajapuudus (38%) ning konkreetsete juhendite ja õppevara puudus (30%). See tulemus annab mõista, et koolijuhid tunnetavad vajadust praktiliste koolituste ja juhendite järele. Autor näeb ühe võimaliku lahendusena siinkohal „Ettevõtliku kooli“ programmi rakendamist, sest:

- koolitused on Haridus- ja Teadusministeeriumi algatatud ettevõtlusõppeprogrammi raames koolidele tasuta;
- „koolitused on praktilised ja asjakohased ning koolitajad praktikud, mitte ainult teoreetikud“ (M. Privits, suuline vestlus, 29.04.2016);

- „programmis osalev kool saab kaasa nn tööriistad, mida saab igapäeva elus kasutada (M. Privits, suuline vestlus, 29.04.2016).

Uuringust selgus, et viimase kaheteist kuu jooksul on osalenud ettevõtlikkuse ja ettevõtlusõppe alasel kursusel või koolitusel või infopäeval vaid 45% uuringus osalenud koolijuhtidest, 50% kooli õpetajatest, üks lasteaia juht ning lasteaia õpetajatel ei ole käesoleva uuringu tulemuste põhjal selleks üldse võimalust olnud. Kuigi ka koolide tulemus on autori arvates üsna kesine, eriti kui arvestada asjaolu, et alles märtsis 2016.a. korraldas PEAK infopäeva, millest kõikidel Pärnumaa koolidel oli võimalik osa võtta ning tutvuda muude teemade hulgas ka Ettevõtliku kooli programmiga, siis lasteaedadele suunatud ettevõtlikkuslane info ja koolitused on täiesti olematud. Kuna Haridus- ja Teadusministeeriumi ettevõtlusõppeprogrammi raames on „Ettevõtliku kooli“ programmi koolitused tasuta ainult koolidele, siis on mõistetav ka miks vastavale PEAK'i infopäevale ei kaasatud Pärnumaa lasteaedade juhte. Samas on uuringu tulemuste põhjal just lasteaia juhtide huvi programmi vastu suurem (61%) kui koolijuhtidel (55%) ning soov programmiga liituda on 39%-l vastanud lasteaia juhtidest ja 32% vastanud koolijuhtidest.

Võimalused haridusprogrammi „Ettevõtlik kool“ rakendamiseks Pärnumaal on loodud nii riiklikul kui piirkondlikul tasandil. Riiklikul tasandil on loodud tingimused Ettevõtliku kooli programmi tõhusamaks rakendumiseks tänu Haridus- ja Teadusministeeriumi algatatud ettevõtlusprogrammile ja selle rahastamisskeemile. Programmi toel rahastatakse käesoleval aastal „Ettevõtliku kooli“ võrgustiku laiendamist, koolide ja maakondlike arenduskeskuste koordinaatorite koolitamist, liitunud koolide järelseminare, ettevõtlike koolide tunnustamist ja „Ettevõtliku kooli“ enesehindamismudeli (Standardi) arendamist kutsekoolidele sobivaks. See annab tõestust, et ettevõtlikkuse arendamise vajadust riigis väärtustatakse ning läbi riikliku rahastuse on kõrvaldatud (vähemalt koolidele) oluline „Ettevõtliku kooli“ programmiga liitumist takistanud tegur – kõrge koolituste maksumus.

Piirkondlikul tasandil on ettevõtlikkuse edendamine ja/või „Ettevõtliku kooli“ programmi juurutamine eesmärgina kajastatud kõikides olulisemates strateegiadokumentides. Samuti otsib Pärnumaa Ettevõtlus-ja Arenduskeskus (PEAK)

aktiivselt rahastust lasteaedadele programmiga liitumiseks ning korraldab iga-aastaseid ettevõtlike koolide ja lasteaedade tuunustamisüritusi. 2016. aastal rahastas Pärnu linn projektipõhiselt kahe Pärnu linna lasteaia (Pärnu Lasteaed Pillerpall ja Pärnu Päikesejänku Lasteaed) baaskoolitust. Lisaks „Ettevõtliku kooli“ programmi koordineerimisele pakub PEAK noorte ettevõtlikkuse edendamise ja teadlikuma karjäärijuhtimise eesmärgil koolidele tasuta bussitransporti õppekäikudeks ettevõtetesse, mis on suurepärane võimalus koolidele õpitava sidumiseks reaalse eluga. Uuringust selgus, et õppeasutuste koostöö arenduskeskusega on väike ning seetõttu on PEAK'is vaja teha rohkem teavitustööd õppeasutuste seas ning haridusasutused peaksid olema ise aktiivsemad, et kasutada kõiki olemasolevaid võimalusi noorte ettevõtlikkuse edendamiseks.

Haridusasutuste tasemel saab autor põhjendada oma väidet kahest vaatenurgast – tuginedes programmiga liitunud koolijuhtide hinnangule ning programmiga mitteliitunud koolide seas läbiviidud ankeetküsitluse tulemustele. Pärnumaal on esimesed lepingulised liitujad „Ettevõtliku kooli“ programmiga alles 2016. aastast, kuid õpilaste ettevõtlikkuse väärtustamine on olnud nendes õppeasutustes prioriteetne tegevus juba varasemaltki. Selle eest on koolid pälvinud tunnustust ka „Ettevõtliku kooli“ edulugude konkursil. Intervjuudest koolijuhtidega selgub, et „Ettevõtliku kooli“ programmiga liitumise põhjus on eelkõige selles, et programm toetab uue õpikäsituse tõhusamat rakendamist, annab võimaluse süsteemselt õpilaste ettevõtlikkust arendada ning annab õpetajale kaasa praktilised „tööriistad“, kuidas reaalselt klassitunnis ettevõtlikkust õpilases arendada. Programmis nähakse head võimalust nii õpilaste kui õpetajate koolipäevade mitmekesistamiseks, mis omakorda aitab suurendada õpilaste õpimotivatsiooni, õpetajate omavahelist koostööd ning kooli kui õppiva organisatsiooni arengut ja jätkusuutlikkust toetada.

Uuringu küsimustikule vastasid veidi enam kui pooled Pärnumaa koolidest (55%) (vt. tabel 7, lk 37). Tulemustest selgus, et 73% koolijuhtidest on teadlikud haridusprogrammist, 55% soovib saada rohkem informatsiooni ning soovi liituda kõnealoleva haridusprogrammiga on väljendanud 32% koolijuhtidest (vt. joonis 18, lk 44). Järgnevalt tabelist 8 nähtub, et antud uuringu põhjal on 40% Pärnumaa koolidest teadlikud „Ettevõtliku kooli“ programmist, 30% on huvitatud programmist ning

programmiga liituda soovib antud uuringu tulemuste põhjal 18% Pärnumaa koolidest. Lasteaedade lõikes on uuringu tulemused järgmised - uuringus osales 58% (vt. tabel 7, lk 37) Pärnumaa lasteaedadeest. Nendest 44% on teadlikud programmist, 61% soovib rohkem informatsiooni saada ning 39% on veendunud, et soovib rakendada oma õppeasutuses nimetatud programmi põhimõtteid (vt. joonis 18, lk 44). Maakonna lõikes saab autor tõlgendada saadud tulemust järgnevalt: Pärnumaa lasteaedadeest 26% on teadlikud programmist, 35% tunneb suuremat huvi programmi suhtes ning 23% Pärnumaa lasteaedadeest on valmis liituma. Selline tulemus annab autorile alust väita, et teadlikkus programmist „Ettevõtlik kool“ on Pärnumaal üsna väike, kuid kuna huvi programmi vastu on nii koolides kui lasteaedades olemas, on „Ettevõtliku kooli“ programmil võimalused Pärnumaal tõhusamalt rakendada lootustandvad.

Tabel 8. Uuringu tulemused Pärnumaa õppeasutuste lõikes (osakaal Pärnumaa õppeasutustest, %)

	Uuringus osalenud õppeasutused	Õppasutuste teadlikkus programmist	Soov saada rohkem infot programmi kohta	Soov liituda programmiga
Kool	55%	40%	30%	18%
Lasteaed	58%	26%	35%	23%

Allikas: autori koostatud

Uuringust selgus, et peamiseks takistuseks ettevõtliku hoiaku arendamisel on õpetajate vähesed teadmised, puudulik info ja vähene koolitustest/infopäevadest osavõtt. Samas tunnetatakse vajadust arendada õpetajate ettevõtlikkusalaaseid kompetentse, sest see on esmaseks eelduseks laste ettevõtlikkuspädevuse arendamisel ning suuremas pildis terve ühiskonna ootus koolisüsteemile praeguses kiiresti muutuv maailmas. Pärnumaa õppeasutuste juhid ei välista võimalust, et „Ettevõtliku kooli“ programm võib olla eelnevalt välja toodud murekohtadele üks võimalik lahendus. Peamised ettepanekud haridusprogrammi „Ettevõtlik kool“ tõhusamaks rakendumiseks Pärnumaal sõnastab lõputöö autor alljärgnevalt:

- 1) Suurem teavitustöö õppeasutustele (infopäevad; ettevõtlike koolide ja lasteaedade eeskujuks toomine; selgitustöö juhtidele, kuidas programm aitab kaasa organisatsiooni ja kollektiivi arengule ja meeskonnatööle);

- 2) Lisada ettevõtlikkus- ja ettevõtlusalaste kompetentside omandamine õpetajakoolituse õppekavasse;
- 3) Teavitustöö lapsevanematele, kui olulisele sihtgrupile laste arengu kujundamisel;
- 4) Teavitustöö ettevõtjatele ja selgitamine, millist kasu see ettevõtjale toob (võimalus rakendada ettevõtte sotsiaalsel vastutust, luues positiivset mainet ja reklaami oma ettevõttele);
- 5) Teavitustöö kohalikele omavalitsustele ja selgitustöö, et õppeasutuse arendamine kvaliteetsemate õpitulemuste poole ja aktiivsete noorte kasvatamine on omavalitsuse võimalus suurendada nende noorte hulka, kes soovivad panustada kohalikku kogukonda;
- 6) Suurendada meedia kajastust - ettevõtlikest koolidest ja lasteaeadeist rohkem avalikult rääkida ning neid tunnustada;
- 7) Järjepidevalt uuendada „Ettevõtliku kooli“ kodulehel infot – koduleht on esmane teabeallikas programmist mitteteadjale inimesele;
- 8) Leida rahastus programmiga liitumiseks lasteaeadele, kui programmist suurel määral huvitatud sihtgrupile.

KOKKUVÕTE

Käesoleva lõputöö eesmärgiks oli esitada ettepanekuid haridusprogrammi „Ettevõtlik kool“ tõhusamaks rakendumiseks Pärnumaal.

Töö teoreetilises selgus, et kuigi ettevõtlikkust seostatakse tihti kitsalt ettevõtlusega, on ettevõtlikkus tema laiemas tähenduses pigem hoiak - valmisolek mõelda uuenduslikult, unistada suurelt ja teha teoks võetud eesmäärke. Ettevõtliku hoiaku kujunemisel peetakse määravamaiks hariduse rolli ning seetõttu on ka ühiskonna ootused hariduse panusele ettevõtlikkuse edendamisel viimastel aastakümnetel märkimisväärselt suurenenud. Ettevõtlikkuse ja ettevõtlusõppe edendamine hariduses on oluline, sest see toetab õpilase iseseisvust isiklikus ja ühiskondlikus elus ning valmistab noori ette tulevaseks tööeluks. Ettevõtlikkuse arendamine on oma multidistsiplinaarse olemuse tõttu keeruline ja mitmetahuline protsess ning erinevate haridustasemete institutsioonide ülesanne. Vastavalt haridusastmele muutuvad ettevõtlusõppe sisu ja rõhuasetus - alustades alushariduses ettevõtliku hoiaku kujundamisega ning lisades õppesse järkjärgult ettevõtlusalased teadmisi ja oskusi. Töös kirjeldatud teooriate kohaselt saab ettevõtlikku käitumist arendada üksnes hoolikalt kohandatud pedagoogiliste võtete (aktiivõppemeetodid) kasutamisega, õppeprotsessiks sobiva keskkonna loomisega ning tehes koostööd selle kõige erinevates vormides - koostöö õpetajate ja õppeasutuste vahel, kooli koostöö lapsevanematega, koostöö kooli ja kohaliku omavalitsuse ning piirkondlike ettevõtete vahel.

Töö teises osas andis autor ülevaate Eesti ettevõtlikkusest, tuues välja, et mitmete suuremate rahvusvaheliste uuringute tulemused näitavad Eesti ettevõtlikkuse ja selle arendamise kesist olukorda. Sellele väljakutsele vastamiseks on Haridus- ja Teadusministeerium algatanud ettevõtlusõppe programmi EETA, mille eesmärk on tagada kõigile õppijatele ja kõigil haridustasemetel võimalus ettevõtlusõppe läbimiseks. Programmi tegevuste läbiviimiseks on ühe partnerina kaasatud ka Ida-Viru Ettevõtluskeskus (IVEK) ning selle koordineeritav õpilaste ettevõtlikkust edendav

üldhariduskoolidele ja lasteaedadele suunatud haridusprogramm „Ettevõtlik kool“. „Ettevõtlik kool“ on tegutsenud juba veidi rohkem kui kümme aastat, kuid siiani peamiselt Ida- ja Lääne-Virumaal, kus programmiga on liitunud 17 kooli ja 5 lasteaeda. Pärnumaal on 2016. a. algusest ühinenud „Ettevõtliku kooli“ võrgustikuga neli õppeasutust - Pärnu-Jaagupi Põhikool, Vändra Gümnaasium, Tõstamaa Keskkool ja Pärnu Rääma Põhikool.

Lõputööle seatud eesmärgi täitmiseks vastuse leidmiseks viis autor töö empiirilises osas läbi kolm intervjuud programmi rakendamisega seotud isikutega ja kolm intervjuud Pärnumaal „Ettevõtliku kooli“ programmiga liitunud õppeasutuse juhtidega ning väljastas Pärnumaal programmiga mitteliitunud lasteaia- ja koolijuhtidele 71 ankeetküsimustikku. Ankeetküsimustikule vastas 40 õppeasutuse juhti, sh 22 koolijuhti ja 18 lasteaia juhti.

Uuringu tulemusel selgus, et võimalused „Ettevõtliku kooli“ programmiga liitumiseks on loodud nii riiklikul kui piirkondlikul tasandil. Riiklikul tasandil on tänu Haridus- ja Teadusministeeriumi algatatud ettevõtlusprogrammi EETA rahastamisskeemile kõrvaldatud (vähemalt koolidele) oluline „Ettevõtliku kooli“ programmiga liitumist takistanud tegur – kõrge koolituste maksumus. Lasteaedade liitumist nimetatud programmi vahenditest ei rahastata, kuid maakondlikud arenduskeskused püüavad leida kõikidele liituda soovivatele lasteaedadele võimaluse projektipõhiselt.

Piirkondlikul tasandil on ettevõtlikkuse edendamine eesmärgina kajastatud kõikides olulisemates strateegiadokumentides. Uuringust selgus, et õppeasutuste koostöö arenduskeskusega on siiani olnud üsnagi väike ning seetõttu on PEAK'il vaja teha rohkem teavitustööd õppeasutuste seas.

Haridusasutuste tasemel saab autor põhjendada oma väidet kahest vaatenurgast – tuginedes programmiga liitunud koolijuhtidega läbiviidud intervjuudele ning programmiga mitteliitunud koolide seas läbiviidud ankeetküsitluse tulemustele. Intervjuudest selgub, et „Ettevõtliku kooli“ programmiga liitumise põhjus on eelkõige süsteemsus, terviklikkus mida programm pakub noorte ettevõtlikkuse arendamiseks. Läbitud „Ettevõtliku kooli“ koolitused on olnud praktilised ja koolitajad asjalikud. Ootused programmile on koolijuhtidel suured – oodatakse, et programmi abiga saab

tõhusamalt rakendada uut õpikäsitust, uusi õppemeetodeid, muuta koolipäevad huvitavamaks lastele ja seeläbi tõsta õpilaste motivatsiooni, tõhustada õpetajate omavahelist koostööd ja ühise meeskonnana tegutsemist ning seeläbi toetada kooli kui organisatsiooni arengut ja jätkusuutlikkust.

Pärnumaal programmiga mitteliitunud õppeasutuste juhtide vastustest selgus, et 73% uuringus osalenud koolijuhtidest ja 44% lasteaia juhtidest on teadlikud haridusprogrammist „Ettevõtlik kool“, 55% vastanud koolijuhtidest ja 61% lasteaiajuhtidest soovib rohkem teada saada programmist ning soovi liituda kõneallosa haridusprogrammi on väljendanud 32% koolijuhtidest ja 39% lasteaiajuhtidest. Maakonna lõikes saab autor tõlgendada saadud tulemust järgnevalt: Pärnumaa lasteaedade 26% on teadlikud programmist, 35% tunneb suuremat huvi programmi suhtes ning 23% Pärnumaa lasteaedade on valmis liituma. Selline tulemus annab autorile alust väita, et teadlikkus programmist „Ettevõtlik kool“ on Pärnumaal üsna väike, kuid kuna huvi programmi vastu on nii koolides kui lasteaedades olemas, on „Ettevõtliku kooli“ programmil võimalused Pärnumaal tõhusamalt rakendada lootustandvad.

Uuringust selgus, et peamiseks takistuseks ettevõtliku hoiaku arendamisel koolisüsteemis on õpetajate vähesed teadmised, puudulik info ja vähene koolitustest/infopäevadest osavõtt.

Peamise ettepanekuna haridusprogrammi „Ettevõtlik kool“ tõhusamaks rakendumiseks Pärnumaal tõi lõputöö autor lähtuvalt eeltoodust välja soovitusi teha suuremat teavitustööd - seda nii õppeasutuste, lapsevanemate, ettevõtjate kui kohalike omavalitsuste seas ning suurendada meedia kajastust ettevõtlike koolide ja lasteaedade tegemistest. Toetudes teadlaste seisukohtadele tegi töö autor ettepaneku lisada ettevõtlikkus- ja ettevõtlusalaste kompetentside omandamine õpetajakoolituse õppekavasse, et õpetajaks õppijatel oleks võimalus saada vastavad teadmised ja oskused juba alusõppe ajal. Oluliseks pidas töö autor ka rõhutada „Ettevõtliku kooli“ kodulehe kui esmase teabeallika järjepideva uuendamise vajadust ning aktiivselt tegeleda programmiga liituda soovivate lasteaedade kui programmist suurel määral huvitatud sihtgrupi rahastuse leidmisega.

Käesolevast tööst on praktiline kasu eelkõige „Ettevõtliku kooli“ programmi eestvedajatel, sest analüüs toob välja liitunud koolide tagasiside toimunud koolitustele ja ootused programmile ning mitteliitunud koolide valmisoleku rakendada haridusprogrammi „Ettevõtlik kool“. Ka mitmed koolijuhid on avaldanud soovi töö tulemustega tutvuda, sest ettevõtlikkuse edendamise teema on ühiskonnas küll kõrgendatud tähelepanu all kuid segadust ja mitmetimõistmist on antud teema ümber palju. Jätku-uuringuna sellele tööle tuleks mõne aasta pärast uurida „Ettevõtliku kooli“ programmi mõju ja tulemuslikkust programmiga liitunud õppeasutustes nii õpetajate kui õpilaste seisukohast.

VIIDATUD ALLIKAD

- „Ettevõtlik kool“. Tahan-suudan-teen. Ülevaade strateegiast ja elluviimisest praktikas. (2011). Sihtasutus Ida-Viru Ettevõtluskeskus. Loetud aadressil: http://meediaportaal.ee/wp-content/uploads/2012/11/Ettevotlik_Kool_170x240.pdf
- Ali, A., Topping, K. J., Tariq, R. H. (2011). *Entrepreneurial Attitudes among Potential Entrepreneurs*.-Pak.J.Commer.Soc.Sci, Vol. 5, No.1, pp. 12-46. Retrieved from: <http://www.jespk.net/publications/43.pdf>
- Baumol, W. J. (1990) *Entrepreneurship: Productive, Unproductive, and Destructive* The Journal of Political Economy. Vol. 98, No. 5, Part 1, pp. 893-921.
- Determined to Succeed. (n.d). *Policy Expectations for Local Authority Delivery 2008 – 2011*. Retrieved from: http://www.educationscotland.gov.uk/Images/CommunicationsLAGuidancephase2_tcm4-492583.pdf
- Dewey, J. (1916). *Democracy and Education*. Retrieved from: <http://www.gutenberg.org/files/852/852-h/852-h.htm>
- Eesti loomemajanduse olukorra uuring ja kaardistus. (2013). Eesti Konjunkturiinstituut. Tallinn. Loetud aadressil: [http://www.ki.ee/publikatsioonid/valmis/1._Eesti_loomemajanduse_olukorra_\(2011\)_uuring_ja_kaardistus.pdf](http://www.ki.ee/publikatsioonid/valmis/1._Eesti_loomemajanduse_olukorra_(2011)_uuring_ja_kaardistus.pdf)
- Elenurm, T., Janter, I., Liivat, A., Kaldma, M., Karm, T., Kiili, J., Kross, P., Kumpas, K jt. (2013). *Ettevõtlusõpe kõrgkoolis*. Tallinn, Eesti Ettevõtluskõrgkool Mainor. Loetud aadressil: <http://www.digar.ee/arhiiv/nlib-digar:131667>
- Elenurm, T., Küttim, M., Masso, J., Paes, K., Raudsaar, M., Riistop, R., Varblane, U., Venesaar, U. (2015). *Globaalne ettevõtlusmonitooring 2014. Eesti Raport*. Eesti Arengufond. Loetud aadressil http://www.arengufond.ee/wp-content/uploads/2015/11/GEM_2014_Eesti.pdf
- Elenurm, T., Riistop, R. (2014). Eesti ettevõtluse muutumine nutikamaks GEM-i ja GEDI ettevõtlusuuringute järeldest lähtudes. Riigikogu Toimetised. Loetud aadressil: <http://www.riigikogu.ee/rito/index.php?id=16792&op=archive2>
- Erkkilä, K. (2000). *Ways of seeing the Entrepreneurial Education Debates in the United States, the United Kingdom and Finland*. Retrieved from: <http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED432803.pdf>

- Ettevõtliku kooli võrgustiku strateegia 2009-2025.* (2009). SA Ida-Viru Ettevõtluskeskus. 53 lk. Loetud aadressil: http://evkool.ee/wp-content/uploads/2016/03/Ettevotliku_kool_vorgustiku_strateegia_2009-2025.pdf
- Ettevõtliku õppe kvaliteeditunnused ehk STANDARD. Ettevõtliku õppe hindamise standard ja juhendid.* (2014), täiendatud versioon. 80 lk. SA Ida-Viru Ettevõtluskeskus. Loetud aadressil: http://evkool.ee/wp-content/uploads/2016/03/STANDARD_taiendatud_versioon_2014-11-24.pdf
- Ettevõtlusõppe edendamise kava „Olen Ettevõtlik“.* (2010). Eesti Kaubandus-Tööstuskoda; Ettevõtlusõppe Mõttekoda. Loetud aadressil: http://www.koda.ee/public/Ettevotlusoppe_edendamise_kava_Olen_ettevotlik_koos_lisadega.pdf
- Euroopa Komisjon. Ettevõtluse ja tööstuse peadirektoraat. (2014). Ettevõtlusalane haridus – Koolitajate käsiraamat. doi:10.2769/51059
- European Commission (2013). *Entrepreneurship 2020 action plan. Reigniting the entrepreneurial spirit in Europe.* Brussels, 9.1.2013 COM(2012) 795 final. Retrieved from: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52012DC0795&from=ET>
- European Commission. (2012). *Rethinking Education: Investing in skills for better socio-economic outcomes.* COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS. Strasbourg, 20.11.2012 COM(2012) 669 final. Retrieved from: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52012DC0669&from=EN>
- European Parliament and Council (2006). *Recommendation of the European Parliament and of the Council of 18 December 2006 on key competences for lifelong learning.* Official Journal of the European Union, (2006/962/EC). Retrieved from <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32006H0962>
- EÕS (2014). *Eesti Elukestva Õppe Strateegia 2020.* Haridus – ja Teadusministeerium, Eesti Koostöökogu, Eesti haridusfoorum. Loetud aadressil: <https://www.hm.ee/sites/default/files/strateegia2020.pdf>
- Fayolle, A. (2013). *Personal Views on the Future of Entrepreneurship Education.* Entrepreneurship & Regional Development: An International Journal, Volume 25, Issue 7-8, pages 692-701. DOI: 10.1080/08985626.2013.821318
- Fayolle, A., Gailly, B. (2008) From craft to science: Teaching models and learning processes in entrepreneurship education", Journal of European Industrial

Training, Vol. 32 Iss: 7, pp.569 – 593. Retrieved from <http://dx.doi.org/10.1108/03090590810899838>

Gartner, W., B. (1990). *What are we talking about when we talk about entrepreneurship?* Journal of Business Venturing. Volume 5, Issue 1, pp 15–28. DOI: [http://dx.doi.org/10.1016/0883-9026\(90\)90023-M](http://dx.doi.org/10.1016/0883-9026(90)90023-M)

Gibb, A. (1993). *The Enterprise Culture and Education. Understanding Enterprise Education and Its Links with Small Business, Entrepreneurship and Wider Educational Goals.* International Small Business Journal. 04/1993; 11(3):11–34. Retrieved from: DOI: 10.1177/026624269301100301

Gibb, A. (2011). *Concepts into practice: meeting the challenge of development of entrepreneurship educators around an innovative paradigm* The case of the International Entrepreneurship Educators' Programme (IEEP). International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research, Vol. 17 Iss 2 pp. 146 - 165 DOI: 10.1108/13552551111114914

Gümnaasiumi riiklik õppekava. (2014). Riigi Teataja. RT I, 29.08.2014, 21. <https://www.riigiteataja.ee/akt/129082014021>

Haridus- ja Teadusministeerium. (s.a.a). *Toetuse andmise tingimused tegevuse „Ettevõtlikkuse ja ettevõtlusõppe süsteemne arendamine kõigil haridustasemetel“ (edaspidi EETA – Ettevõtlikkusele ja Ettevõtlusõppele Tõuke Andmine) elluviimiseks.* Loetud aadressil: https://www.hm.ee/sites/default/files/eeta_lisa1_kinnitatud.pdf

Haridus- ja Teadusministeerium. (s.a.b). *Seletuskiri haridus- ja teadusministri käskkirja „Toetuse andmise tingimuste kehtestamine tegevuse „Ettevõtlikkuse ja ettevõtlusõppe süsteemne arendamine kõigil haridustasemetel“ elluviimiseks“ eelnõu juurde.* Loetud aadressil: https://www.hm.ee/sites/default/files/eeta_seletuskiri_kinnitatud.pdf

Haridus- ja Teadusministeerium. (s.a.c). *Seletuskiri haridus- ja teadusministri käskkirja „EETA 2015-2016. aasta tegevuskava ja eelarve kinnitamine“ eelnõu juurde.* Loetud aadressil: https://www.hm.ee/sites/default/files/eeta_tegevuskava_seletuskiri.pdf

Heder, E., Lubovic, M., Nola, L. (2011). SEECEL - Entrepreneurial Learning. A key competence approach. ISCED Level 2. Zargeb: South East European Centre for Entrepreneurial Learning, 2011, 88 p. Reterived from: <http://www.seecel.hr/UserDocsImages/Documents/Documents%20Section/SEECEL%20-%20Entrepreneurial%20Learning%20ISCED%20Level%202.pdf>

Hörnqvist, M. L. E. (2014). *Fostering an entrepreneurial attitude – challenging in principal leadership.* Education + Training, Vol. 56 Iss 6 pp. 551 – 561. Retrieved from: <http://dx.doi.org/10.1108/ET-05-2013-0064>

- Kao, R. W.Y. (1993). *Defining Entrepreneurship: Past, Present and?*. Creativity and Innovation Management, 2: 69–70. DOI: 10.1111/j.1467-8691.1993.tb00073.x
- Kasvatades maailmakodanikke: riikliku õppekava alusväärtuste ja pädevuste arendamine läbi maailmahariduse. (2012). Tallinn : Mondo. Loetud aadressil: <http://www.digar.ee/arhiiv/nlib-digar:134894>
- Kelley, D., Singer, S., Herrington, M. (2016). *Global Entrepreneurship Monitor. 2015/16. Global report*. Retrieved from <http://www.gemconsortium.org/report>
- Kidron, A. (2005). *Isiksus : isiksuse käsitlusi läänes ja idas*. Tallinn : Mondo. 256 lk. Loetud aadressil: <http://dspace.ut.ee/handle/10062/25970>
- Kourilsky, M. L. (1995). *Entrepreneurship education: Opportunity in Search of Curriculum*. Business Education Forum 2005. Retrieved from: http://www.unm.edu/~asalazar/Kauffman/Entrep_research/e_educ.pdf
- Krull, E. (2000). *Pedagoogilise psühholoogia käsiraamat*. Tartu Ülikooli Kirjastus. 637 lk.
- Kyrö, P. (2015). *The conceptual contribution of education to research on entrepreneurship education*. Entrepreneurship & Regional Development: An International Journal. Volume 27, Issue 9-10, pages 599-618. Retrieved from: <http://www.tandfonline.com.ezproxy.utlib.ee/doi/full/10.1080/08985626.2015.1085726>
- Lackéus, M. (2015). *Entrepreneurship in education, What, why, when, how*. Entrepreneurship 360 Background Paper. Retrieved from: http://www.oecd.org/cfe/leed/BGP_Entrepreneurship-in-Education.pdf
- Lepistö, J., Ronkko M., L. (2013). *Teacher students as future entrepreneurship educators and learning facilitators*. , Education + Training, Vol. 55 Iss: 7, pp.641 – 653. Retrieved from: <http://dx.doi.org.ezproxy.utlib.ee/10.1108/ET-05-2012-0055>
- Miettinen, A., Teder, J. (2006). *Ettevõtlus 1. – Ettevõtlusest, ettevõtjatest, ettevõtluspoliitikast*. Tallinn: Külim, 216 lk.
- Nugin, K. (2013). *Üldõpetuse rakendamine lasteaias*. Tartu: AS Atlex, 232 lk.
- Paes, K, Raudsaar, M., Mets, T. (2014). *Ettevõtlusest ja ettevõtlikkusest – Globaalse Ettevõtlusmonitooringu uuring Eestis**. Riigikogu Toimetised. RiTo 29, 2014. Loetud aadressil: <http://www.riigikogu.ee/rito/index.php?id=16668&op=archive2>
- Piirimägi, A. (2011). *Ettevõtliku õppe juhendmaterjal*. Ida-Viru Ettevõtluskeskus. Loetud aadressil: http://evkool.ee/wp-content/uploads/2016/03/Ettevotliku_oppe_juhendmaterjal_opetajale.pdf

- PISA 2012 Eesti tulemused (2013). Haridus – ja teadusministeerium, SA Innove. Loetud aadressil:
https://www.hm.ee/sites/default/files/pisa_2012_eesti_tulemused.pdf
- Põhikooli riiklik õppekava. (2014). Riigi Teataja. RT I, 29.08.2014, 20.
<https://www.riigiteataja.ee/akt/114012011001>
- Pärnu Linnavolikogu. (2011). *Pärnu linna arengukava aastani 2025*. Loetud aadressil:
<https://www.riigiteataja.ee/akt/4260/9201/5013/arengukava.pdf>
- Pärnu Linnavolikogu. (2012). *Pärnu linna haridusvaldkonna arengukava 2013-2025*. Loetud aadressil:
<https://www.riigiteataja.ee/akt/4260/9201/5014/haridusarengukava.pdf>
- Pärnu Maavalitsus. (2014). Pärnumaa Noorsootöö arengukava 2015 – 2023. Loetud aadressil:
<https://parnu.maavalitsus.ee/documents/181369/6002533/P%C3%A4rnumaa+Noorsoot%C3%B6%C3%B6%20Arengukava+2015-2023.pdf/dd098905-6dde-4600-bfa6-f68e549f6dcd>
- Pärnu Maavalitsus. (2014). *Arengustrateegia Pärnumaa 2030+*. Loetud aadressil:
<https://parnu.maavalitsus.ee/documents/181369/6442116/Arengustrateegia+P%C3%A4rnumaa+2030%2B.pdf/2dc76e92-31b4-4d6e-b9d9-c8ed0e82fd3f>
- QAA. (2012). Enterprise and entrepreneurship education. Guidance for UK higher education providers. Draft for consultation, February 2012, Quality Assurance Agency for Higher Education (QAA). Retrieved from:
<http://www.qaa.ac.uk/en/Publications/Documents/enterprise-entrepreneurship-guidance.pdf>
- Randma, T., Venesaar, U. (2016). *Does the general education school curriculum support the development of enterprising people?* Baltic Journal of Management, Vol. 11 Iss: 2, pp.142 – 166. Retrieved from:
<http://dx.doi.org/10.1108/BJM-02-2015-0029>
- Ruskovaara, E., Pihkala, T. (2013). *Teachers implementing entrepreneurship education: classroom practice*. Education + Training, Vol. 55 Iss: 2, pp.204 – 216. Retrieved from:
<http://dx.doi.org.ezproxy.utlib.ee/10.1108/00400911311304832>
- Ryan, J. C., Tipu, S. A., Zeffane, R. M. (2011). *Need for achievement and entrepreneurial potential: a study of young adults in the UA*. Education, Business and Society: Contemporary Middle Eastern Issues, Vol. 4 Iss: 3, pp.153 – 166. Retrieved from:
<http://dx.doi.org.ezproxy.utlib.ee/10.1108/17537981111159948>
- Shane, S., Venkataraman, S. (2000). *The promise of entrepreneurship as a field of research*. Academy of Management Review 25, pp. 217– 226. Retrieved from:
<http://www.jstor.org.ezproxy.utlib.ut.ee/stable/pdf/259271.pdf>

- Siimon, A., Kaseorg, M. (2008). *Ettevõtlusaktiivsus ja selle arendamise võimalused Eestis*. Loetud aadressil <http://www.mattimar.ee/publikatsioonid/majanduspoliitika/2008/12.pdf>
- Sirkel, R., Uiboleht, K., Teder, J., Nikitina-Kalamäe, M. (2008). *Ideest eduka ettevõtte*. SA Innove, 149 lk.
- Sutrop, M. (s.a). *Hariduse eesmärgid ja põhikooli ning gümnaasiumi sihiseade uues riiklikus õppekavas*. Klassijuhataja käsiraamat (veebiväljaanne). Loetud aadressil: <http://www.eetika.ee/et/vaartusarendus/projekt-opetaja-vaartuskasvatustlikud-padevused>
- Zhao, H., Seibert, S. E. (2006). *The big five personality dimensions and entrepreneurial status: A meta-analytical review*. Journal of Applied Psychology, 91, 259–271. Retrived from: <http://dx.doi.org/10.1037/0021-9010.91.2.25>
- TALIS (2014). *Rahvusvaheline vaade õpetamisele ja õppimisele. OECD rahvusvahelise õpetamise ja õppimise uuringu TALIS 2013 tulemused*. Tallinn: SA Innove, 175 lk.
- Tolmats, E. (2009). *Loovustehnikad - 77 viisi ideede leidmiseks*. Äripäev, 168 lk.
- Torokoff, M. (2011). *Ettevõtluspedagoogika rakendamine kui üks võimalus atraktiivsetest lähenemisviisidest koolis*. Nõustamissüsteemi loomine ida-Virumaa üldhariduskoolide õppe kvaliteedi ja atraktiivsuse tagamiseks. Tartu Ülikooli Narva Kolledž, lk 47-54.
- Täks, M. (2015). *Asjatundlikkust õppijast õppivaks asjatundjaks: ootused, eeldused, vahendid*. Riigikogu Toimetised, 31, 114–123. Loetud aadressil: <http://rito.riigikogu.ee/wordpress/wp-content/uploads/2016/02/Marge-T%C3%A4ks-Asjatundlikust-%C3%B5ppijast-%C3%B5ppivaks-asjatundjaks-ootused-eeldused-vahendid.pdf>
- Tynjälä, P., Gijbels, D. (2012). *Changing world – changing pedagogy*. Transitions and transformations in learning and education, pp 205–222. DOI: 10.1007/978-94-007-2312-2_13
- Understanding Entrepreneurship: Developing Indicators for International Comparisons and Assessments*. (2006). OECD Raport, 34 p. Retrieved from: [http://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?doclangua ge=en&cote=STD/CSTAT\(2006\)9](http://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?doclangua ge=en&cote=STD/CSTAT(2006)9)
- WEF (2012). World Economic Forum. *Global Competitiveness Report 2012 – 2013 Estonian raport*. Retrieved from: <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2012-2013/#section=countryeconomy-profiles-estonia>
- Volkman, C., E.Wilson, K., Vyakarnam, S., Sepulveda, A. (2009) *Educating the Next Wave of Entrepreneurs*. A Report of the Global Education Initiative.

Switzerland: World Economic Forum, 184 p. Retrieved from:
<https://www.weforum.org/reports/educating-next-wave-entrepreneurs>

Õunapuu, K., Ots, A. (2015). Ettevõtlikkuspädevus. *Õppimine ja õpetamine kolmandas kooliastmes*. Üldpädevused ja nende arendamine. Toim E. Kikas, A. Toomela. Tallinn. Lk 225 – 240. Loetud aadressil: <http://hdl.handle.net/10062/45422>

YES (2011). *Youth Entrepreneurship Strategies*. Joint analysis. Key Stakeholders. Retrieved from: <http://www.ja.ee/public/files/Key%20Stakeholders.pdf>

LISAD

Lisa 1. Programmi standardi skeem

Hindamisvaldkond	Hindamiskriteerium
Eestvedamine ja juhtimine	<ul style="list-style-type: none"> kooliväliste spetsialistide kaasatus õppesse; ettevõtliku õppe rakendamise kirjeldus; kirjeldatud motivatsioonisüsteem; juhtimisinfosüsteemi olemasolu; rahulolu eestvedamise ja juhtimisega.
Personalivaldkond	<ul style="list-style-type: none"> kogukonna ühistegevuste arv; kooliväline osalus konkurssidel ja üritustel; õpetaja-õpilasvahetus; ettevõtlikkuse täiendkoolitus; erialane enesetäiendus; uued õppemetoodilised lahendused; õpetajate kogemustevahetuse süsteem; õpetajate, õpilaste kooliväline aktiivsus
Koostöö huvigruppidega	<ul style="list-style-type: none"> kooliväliste spetsialistide kaasatus õppesse; koostööprojektide arv; meediakajastuste arv.
Ressurside juhtimine	<ul style="list-style-type: none"> õpilasalgatustega kogutud rahalised vahendid; ettevõtlikusfond; õppeasutusele kaasatud lisarahastus
Õppe- ja kasvatusprotsess	<ul style="list-style-type: none"> ettevõtliku õppe koordinaator; ettevõtlusõpe; põhikoolist väljalangevus; õpilaste kaasatus õppe- ja kasvatusprotsesside kujundamisesse; aktiivõppemeetodite kasutamine; lõimitud õpe ja seos praktikaga; õppimist toetav hindamine.

Lisa 2. Programmi võrgustiku laiendamise prognoos

MAAKOND	2016	2017	2018	KOKKU
Ida-Virumaa	3	3	3	9
Harjumaa	5	5	5	15
Hiiumaa	2	1	1	4
Järvamaa	2	2	2	6
Jõgevamaa	2	2	2	6
Läänemaa	2	2	2	6
Lääne-Virumaa	4	4	4	12
Pärnumaa	4	4	4	12
Põlvamaa	2	2	2	6
Raplamaa	2	2	2	6
Saaremaa	2	2	2	6
Tartumaa	2	2	2	6
Valgamaa	2	2	2	6
Viljandimaa	2	2	2	6
Võrumaa	2	2	2	6
KOKKU	38	37	37	112

Lisa 3. Küsimustik programmiga mitteliitunud õppeasutuse juhile

1. Palun märkige millise õppeasutusega juht Te olete
 - ☐ lasteaed
 - ☐ lasteaed – kool
 - ☐ kool
2. Mis iseloomustab Teie arvates ettevõtlikku õpilast? Palun valige Teie jaoks 3 olulisemat.
 - ☐ ettevõtlusalased teadmised ja oskused
 - ☐ loovus
 - ☐ algatusvõimelisus
 - ☐ sihikindlus
 - ☐ vastutusvõimelisus
 - ☐ julgus riskida
 - ☐ julgus eksida
 - ☐ oskus lahendada probleeme
 - ☐ koostöövõimelisus
 - ☐ uuendusmeelsus
 - ☐ oskus motiveerida
 - ☐ aktiivsus
 - ☐ muu
3. Kui oluliseks peate õpilase ettevõtliku hoiaku kujundamist?
 - ☐ ei ole oluline
 - ☐ on oluline
 - ☐ on väga oluline
 - ☐ ei oska öelda
 - ☐ muu
4. Millisel haridusastmel peaks Teie arvates alustama õpilase ettevõtlikkuse kujundamist?
 - ☐ alushariduses
 - ☐ põhihariduse 1. kooliastmes
 - ☐ põhihariduse 2. kooliastmes
 - ☐ põhihariduse 3. kooliastmes
 - ☐ gümnaasiumi - ja kutsehariduses
 - ☐ huvihariduses
 - ☐ ei oska öelda
 - ☐ muu

Lisa 3 järg

5. Kas olete viimase aasta jooksul osalenud kursusel/koolitusel/infopäeval, mis käsitles õpilaste ettevõtlikkuse kujundamist?
 - ☐ jah
 - ☐ ei
6. Kui vastasite "jah", siis mis on selle tulemusel muutunud kooli juhtimises? (vaba vastus)
7. Kas Teie kooli töötajad on viimase aasta jooksul osalenud kursusel/koolitusel/infopäeval, mis käsitles õpilaste ettevõtlikkuse kujundamist ?
 - ☐ jah
 - ☐ ei
8. Kui vastasite "jah", siis mis on selle tulemusel muutunud õppetöös? (vaba vastus)
9. Millisel määral Teie õppeasutus teeb koostööd.... (mitmevalikuga ruudustik – väga suurel määral, aeg-ajalt, väga väiksel määral)
 - ☐ teiste õppeasutustega
 - ☐ ettevõtetega
 - ☐ mittetulundusühingutega
 - ☐ kohaliku omavalitsusega
 - ☐ lapsevanematega
 - ☐ maakonna arenduskeskusega
10. Millisel määral kasutatakse Teie koolis järgmisi aktiivõppemeetodeid? (mitme valikuga ruudustik – väga suurel määral, aeg-ajalt, väga väiksel määral, ei kasutata üldse)
 - ☐ õpilased töötavad väikestes rühmades, et lahendada ühiselt probleem või ülesanne
 - ☐ õpilased töötavad projektide kallal, mille teostamiseks kulub vähemalt üks nädal
 - ☐ õpilased kasutavad IKT vahendeid projektide või klassi töö jaoks
11. Milliseid takistusi Te näete õpilaste ettevõtlikkuse kujundamisel Teie õppeasutuses?
 - ☐ ei ole takistusi
 - ☐ info puudus
 - ☐ aja puudus
 - ☐ huvi puudus
 - ☐ õpetajate ettevõtlikkuslaste teadmiste puudumine
 - ☐ konkreetsete juhendite ja õppevara puudus
 - ☐ ei oska öelda
 - ☐ muu
12. Kas olete kuulnud haridusprogrammist „Ettevõtlik kool“?
 - ☐ jah
 - ☐ ei

Lisa 3 järg

13. Kui vastasite „jah“, palun täpsustage, millise kanali kaudu jõudis info Teieni (vaba vastus)

- soovin rohkem teada saada haridusprogrammist „Ettevõtlik kool“
- soovin rakendada haridusprogrammi „Ettevõtlik kool“ oma koolis
- minu kool on liitunud haridusprogrammiga „Ettevõtlik kool“ (sõlmitud koostööleping arenduskeskusega)
- muu

Lisa 4. „Ettevõtliku kooli“ Pärnumaa edulood

Pärnu-Jaagupi Gümnaasiumi „Euroopa Noortenädal“

2015. aasta „Ettevõtliku kooli“ Pärnumaa edulugude konkursi 3. koht. Euroopa Noortenädala eesmärgiks oli korraldada üks vahva nädal, kus koolielu oleks põimunud tööeluga, tutvustada Halinga valla lastele ja noortele Halinga vallas, Pärnumaal ja Eestis töötamise võimalusi, karjääriarendamise võimalusi, arendada suhteid Läti sõpruskooliga ja võimaldada oma noortele keeleõppe täiendust. Nädala jooksul toimus:

- joonistusnäitus „Minu tulevane töö“;
- loeng-kohtumised erinevate põnevate isikutega;
- elektrooniline viktoriin „Tunne Euroopat“;
- Rajaleidja karjääriinfo spetsialistide poolt juhendatud töötoad;
- kohalike ettevõtete külastus;
- minikonverents noorte karjääri- ja töövõimalustest Baltimaades koos Läti sõpruskooli õpilaste ja õpetajatega ning rahvuslik õhtu;
- õppereis Matsalu looduskaitsealale;
- QR-koodide juhatusel orienteerumismäng „Tunne Euroopat“;
- käsitööpäev ja folkloorikontsert

Vändra Gümnaasiumi „Ettevõtlus- ja karjäärinädal 2015“

2015. aasta „Ettevõtliku kooli“ Pärnumaa edulugude konkursi 1. koht ning „Ettevõtliku kooli“ üle-eestilise võrgustiku edulugude konkursil Pärnu maakonna parim. Ettevõtlus- ja karjäärinädala eesmärgiks oli läbi viia teistmoodi koolinädal, mille käigus saaks näidata õpilastele kooli- ja igapäevaelu omavahelisi seoseid, tutvustada elus edasijõudmise võimalusi ning elukestva õppimise tähtsust elukutse valikul. Samuti soov tuua tööelus toimuv meie õpilastele lähemale, rääkida eesmärkide seadmisest ja nendeni jõudmisest ning teha seda rollimudeliteks olevate ettevõtlike inimeste abil. Plaan oli minna neljal päeval kohalikesse ettevõtetesse ja lõpetada reedel külalistundidega.

Nädala jooksul toimus 18 õppekäiku 12 ettevõttesse ning selles osales kogu õpilaskond I-XII klassideni. Õppekäikude giidideks olid ettevõtete tippjuhid, kes tutvustasid oma ameteid, tööprotsessi, turge ja tulevikuplaane ning rääkisid haridusteest ning sellest, kus

on õpitust kasu olnud. Õpilaste ülesandeks oli ettevõtjate intervjueerimine, temaatiliste nutifotode tegemine ja nendest kooli kodulehele albumi koostamine. Õppekäikude eesmärk oli tuua tööelus toimuv meie õpilastele lähemale, luua seoseid koolides õpitu ja igapäevaelu vahel.

SUMMARY

OPPORTUNITIES FOR IMPLEMENTATION OF THE EDUCATIONAL PROGRAM "ENTERPRISING SCHOOL" IN PÄRNU COUNTY

Velli Gerne

Entrepreneurial attitude, knowledge and skills are crucial for surviving in today's rapidly changing world and being an active citizen. Entrepreneurial people are often associated with entrepreneurship and thereby with creating new jobs, but in addition to being an entrepreneur, the entrepreneurial attitude also increases people's ability to cope with their everyday life, the active participation in society's decision-making process and implementation of ideas.

Therefore, the need for developing entrepreneurial and entrepreneurship training has been emphasized during the recent years. In January 2016 the Ministry of Education and Research initiated an entrepreneurship programme, which goal was to support children's and young people's entrepreneurial attitudes and increase their knowledge and skills in entrepreneurship, thereby increasing their competitiveness in the labor market. The activities of the programme are funded by the European Social Fund and through the national co-financing.

Thanks to the initiated programme's financing scheme, a programme that was created in 2006 by the Ida-Viru Enterprise Centre (IVEK) for the improvement of student's entrepreneurship has received a new chance. According to the prediction the number of members of the "Enterprising school" programme will be increased to 112 in the next three years. In Pärnu county, there has been only four educational institutions that have joined the programme since the beginning of the 2016 - Vändra Gymnasium, Pärnu-Jaagupi Elementary school, Pärnu Rääma Elementary school and Tõstamaa Secondary school.

Due to the above, the objective of the final work is to submit suggestions for the more effective implementation of the educational program “Enterprising school“ in Pärnu county. The question of research is: What is the readiness of the schools and kindergartens of Pärnu county to the implementation of the educational programme “Enterprising school“?

The author conducted six interviews with different persons, connected to the programme and sent out 71 questionnaires to the principals of kindergartens and schools in Pärnu county who have not yet joined the programme. Author received answers from 40 leaders of educational institutions (22 of them were principals of schools and 18 of them were the principals of kindergartens).

The author detected readiness for applying the principles of the programme “Enterprising school” in educational institutions by analyzing the documents and the outcomes of interviews and questionnaires conducted by the author. The results of the research show the following:

- On the level of state, there has been eliminated one factor which previously has been an obstacle for joining the “Enterprising school” programme. Thanks to the funding schema started by the Ministry of Education and Research of the programme, the training has become more accessible.
- On the level of region, the promotion of the programme “Enterprising school“ has been reflected as one of the goals in every important strategy document of Pärnu region. Also, the Enterprising and Development Centre of Pärnu county tries to support the kindergartens that join the programme by finding funding schemes for them.
- On the level of educational centers author can justify her claim on the behalf of the educational institutions which have joined the programme and which have yet not. Those schoolmasters, whose schools have joined the programme, are satisfied with the trainings provided by the programme and hopeful about the beneficial influence of the programme on finding the right approach for teaching entrepreneurial skills to the students. Some of the educational institutions which have not joined the programme yet stated that they are interested in participating in the programme (32% of school principals and 39% of principals of kindergartens) because the

current knowledge and competence of the teachers does not support developing entrepreneurial skills of the students. At the same time, only 79% of questioned principals of schools and 44% of principals of kindergartens were aware of the programme. At the same time 55% of school principals and 61% of principals of kindergartens expressed their interest in finding out more about the programme.

Taking in the account the results of the quantitative and qualitative research findings, the author suggests following to increase applying the educational programme “Enterprising school“ in Pärnu county:

- 1) Raise the awareness of the educational institutions (information day’s; exemplifying enterprising schools and kindergartens; explaining to the leaders of educational institutions, with the topic, how this program helps to develop the organization and its workers);
- 2) To include enterprise and entrepreneurial competences into teacher’s training curriculum at the universities;
- 3) Expand the awareness of the parents, as an important group in upbringing and influencing the children;
- 4) Involve the entrepreneurs by explaining, which benefit it brings to the entrepreneurs (the possibility to apply the social responsibility by creating positive reputation and advertising a company);
- 5) Inform local governments and explaining that the entrepreneurial and entrepreneurship training in schools gives rise to active young adults who are willing to contribute to the local community;
- 6) To get bigger attention from media on the positive outcomes of the programme;
- 7) Keep the website of “Enterprising school“ up to date as the first source of information;
- 8) To find the funding for the kindergartens, as the largely interested group of that program, to cover the costs of participating in the programme.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Velli Gerne

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose: Haridusprogrammi „Ettevõtlik kool“ rakendamise võimalused Pärnumaal, mille juhendaja on Kandela Õun,

1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse täht-aja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Pärnus, 17.01.2017